

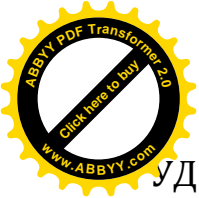

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка
Інститут фізичної культури
Кафедра теорії та методики фізичної культури

ПРОГРАМА ДЕРЖАВНОГО ЕКЗАМЕНУ З ТЕОРІЇ, МЕТОДИКИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДОГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»
за професійним напрямом підготовки
6.010201 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини»

Суми
Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка
2011

УДК 796.2 (075.8)
ББК 75.55я 73
П 80

Рекомендовано до друку рішенням редакційно-видавничої ради
Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка

Укладачі: ст. вик. кафедри ТМФК Л. І. Прокопова
професор, к. п. н., зав. кафедри ТМФК Т. О. Лоза

Рецензенти:

Лянной Ю. О. – професор, кандидат педагогічних наук, директор
Інституту фізичної культури СумДПУ ім. А. С. Макаренка;

Гвоздецька С. В. – доцент, кандидат наук з фізичного виховання і
спорту, кафедри теорії і методики фізичної культури Інституту фізичної
культури СумДПУ ім. А. С. Макаренка

**П 80 Програма державного екзамену з теорії, методики
фізичного виховання та психолого-педагогічних дисциплін** на
здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» за професійним
напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я
людини». – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – 88 с.

У програмі визначене основне коло завдань, необхідних для
державного екзамену на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня
«Бакалавр» за професійним напрямом підготовки «Фізичне виховання,
спорт і здоров'я людини».

Запропоновано питання для підготовки до випускного іспиту.
Визначено критерії оцінювання знань. Даються рекомендації щодо
написання кваліфікаційних робіт. Рекомендовано літературу.

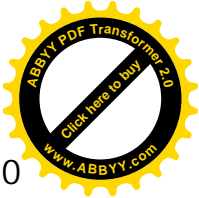
Видання призначене для випускників-бакалаврів Інституту фізичної
культури СумДПУ ім. А. С. Макаренка, а також випускників-бакалаврів
інших вищих навчальних закладів галузі «Фізичне виховання, спорт і
здоров'я людини».

УДК 796.2 (075.8)
ББК 75.55я 73

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. Загальна характеристика державного екзамену	7
Розділ 2. Основи теорії і методики фізичного виховання	8
2.1. Теорія і методика фізичного виховання як наукова та навчальна дисципліна.....	8
2.2. Загальна характеристика систем фізичного виховання.....	8
2.3. Засоби фізичного виховання.....	9
2.4. Методи і принципи навчання у фізичному вихованні	9
2.5. Структура навчання руховим діям	10
2.6. Загальна характеристика фізичних якостей.....	11
2.7. Сила і методика її розвитку.....	11
2.8. Витривалість і методика її розвитку.....	12
2.9. Швидкість і методика її розвитку.....	13
2.10. Гнучкість і методика її розвитку.....	13
2.11. Спритність і методика її розвитку.....	14
2.12. Форми організації занять з фізичного виховання	14
2.13. Педагогічні дослідження у фізичному вихованні	15
2.14. Фізичне виховання дітей раннього і дошкільного віку	16
2.15. Планування і контроль у фізичному вихованні	16
2.16. Фізичне виховання дітей шкільного віку	17
2.17. Фізичне виховання студентської молоді	18
2.18. Фізичне виховання дорослого населення	19
Список рекомендованої літератури	20
Розділ 3. Теорія та практика навчання і виховання	22
3.1. Педагогіка як наука про виховання	22
3.2. Виховання в цілісному педагогічному процесі.....	23
3.3. Загальні методи виховання.....	24
3.4. Організаційні форми виховної роботи.....	25
3.5. Загальні закономірності розвитку особистості.....	26
3.6. Основи громадянського виховання.....	27
3.7. Фізичний розвиток і виховання школярів.....	29
3.8. Моральне виховання.....	30
3.9. Розумове виховання школярів.....	31
3.10. Естетичне виховання.....	32
3.11. Екологічне виховання.....	33
3.12. Трудове і економічне виховання. Професійна орієнтація.....	34
3.13. Методологія і методи науково-педагогічного дослідження.....	35
3.14. Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу.....	36
3.15. Соціальні інститути виховання. Місце і роль сім'ї у вихованні.....	37
3.16. Педагогічні основи діяльності класного керівника.....	39

3.17.	Дидактика, її категорії, сутність та завдання	40
3.18.	Закони, закономірності та принципи навчання.....	41
3.19.	Методи і прийоми навчання.....	43
3.20.	Організаційні форми навчання у сучасній школі.....	44
3.21.	Зміст освіти у сучасній школі.....	46
3.22.	Сучасні освітні технології.....	47
3.23.	Шляхи оптимізації навчального процесу.....	48
3.24.	Управління загальноосвітнім навчальним закладом.....	49

Список рекомендованої літератури.....	52
--	-----------

Розділ 4. Загальна та соціальна психологія.....	55
--	-----------

4.

4.1.	Психологія як наука, її значення, завдання, принципи, структура і місце в системі наук.....	55
4.2.	Особистість в загальній та соціальній психології.....	55
4.3.	Діяльність.....	56
4.4.	Емоції та почуття.....	57
4.5.	Воля.....	57
4.6.	Темперамент, характер.....	58
4.7.	Здібності.....	59
4.8.	Увага.....	59
4.9.	Відчуття, сприймання.....	59
4.10.	Пам'ять.....	60
4.11.	Мислення, уява.....	61
4.12.	Поняття групи в соціальній психології. Психологія великої групи.....	62
4.13.	Проблеми малої групи в соціальній психології.....	62
4.14.	Психологія міжособистісних взаємин у групі.....	63
4.15.	Соціалізація. Вплив групи на особистість.....	63
4.16.	Родина як мала соціальна група.....	83
4.17.	Спілкування та міжособистісні взаємини в системі вчитель-учень.....	64
4.18.	Психологія конфлікту.....	65
4.19.	Вікова та педагогічна психологія як галузі педагогічної науки: предмет та завдання.....	65
4.20.	Концепція психологічного розвитку та формування особистості людини.....	66
4.21.	Дошкільне дитинство, молодший шкільний вік.....	66
4.22.	Підлітковий вік.....	67
4.23.	Юнацький вік: рання та зріла юність.....	68
4.24.	Психологія виховання та самовиховання.....	68
4.25.	Психологія педагогічної діяльності.....	69

Список рекомендованої літератури.....	70
--	-----------

Критерії оцінювання.....	71
---------------------------------	-----------

Питання для підготовки до екзамену.....	73
--	-----------

Положення про кваліфікаційну роботу за ОКР Бакалавр».....	81
--	-----------

ВСТУП

Соціально-економічні перетворення в Україні зумовили необхідність реформування всіх галузей шкільної освіти, що ставить перед вищою педагогічною освітою нові завдання щодо підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів як основи їх професійної компетентності. У зв'язку з цим, серед пріоритетних напрямів реформування вищої школи важливе місце займають питання оновлення змісту базової педагогічної освіти, запровадження ефективних педагогічних технологій, створення нової системи методичного, інформаційного забезпечення вищої школи та підготовки конкурентноспроможного спеціаліста.

Шлях до нової моделі освіти лежить через переосмислення сутності підготовки спеціаліста вищої школи, його цілей, завдань, змісту, методів. Українській школі потрібен педагог високої культури, здатний до рефлексії і корекції своїх дій. Його діяльність повинна створювати умови для виховання цілісної особистості, здатної до саморозвитку і саморегуляції, особистості, що має якості, необхідні для життя у демократичному суспільстві, де регуляторами поведінки є мораль і право.

Підготовка бакалавра у сфері фізичної культури і спорту має забезпечити його професійно-педагогічні знання, сформувати стійкий інтерес до обраної спеціальності, сприяти засвоєнню науково-методичних знань, фізкультурних умінь і навичок, сформувати професійно-методичне мислення і творчий підхід до професійно-педагогічної діяльності, стимулювати науково-методичну творчість і розвиток дослідницьких здібностей.

Програма підготовки бакалаврів повинна дати студентам глибокі теоретичні знання основ фізичного виховання і спорту, також їх практичну реалізацію у різних загальноосвітніх закладах і спортивних організаціях; вміння організовувати і запроваджувати оздоровчу фізичну культуру серед різного контингенту населення; формувати позитивне ставлення до повсякденних занять фізичними вправами; сприяти формуванню здорового способу життя; виховувати пропагандиста фізичної культури і спорту; вміти самостійно набувати нові знання, узагальнювати їх і гнучко перебудовувати свою діяльність відповідно до нових умов; вміти користуватися сучасними тренажерами, які мають комп'ютерне забезпечення; створювати індивідуальні програми і диференційовано оцінювати результати фізичної діяльності учнів.

Таким чином, стає необхідним оволодіння бакалаврами знань особистісно-орієнтованого виховання молодого покоління.

Наведені вище міркування спонукали авторів до створення програми державного екзамену, який має на меті визначення ступеня інтеграції теоретичних знань студентів у галузі теорії, методики фізичного виховання та психолого-педагогічних дисциплін.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО ЕКЗАМЕНУ З ТЕОРІЇ, МЕТОДИКИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Програму державного екзамену складено відповідно до стандарту освітньо-професійної програми вищої освіти за напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» на здобуття рівня «Бакалавр».

При складанні випускного іспиту необхідно показати глибокі теоретичні знання з теорії і методики фізичного виховання, теорії та практики навчання і виховання, загальної та соціальної психології.

Під час складання екзамену кожен студент повинен сидіти за окремим столом. Не допускається використання будь-якої наукової чи методичної літератури або нормативних документів. Студент не має права виходити з аудиторії під час складання іспиту чи користуватися мобільним телефоном, списувати чи підказувати. За будь-яке порушення комісія має право відсторонити студента від випускного екзамену без права його перескладання.

Студент має право складати екзамен з теорії, методики фізичного виховання та психолого-педагогічних дисциплін українською чи російською мовами.

Студент, який захищає кваліфікаційну роботу, звільняється від складання державного екзамену з теорії, методики фізичного виховання та психолого-педагогічних дисциплін.

РОЗДІЛ 2

ОСНОВИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

2.1. Теорія і методика фізичного виховання як наукова та навчальна дисципліна

Основні поняття: фізична культура, фізичне виховання, фізкультурне виховання, спорт, фізична підготовленість, фізичний розвиток, фізична реабілітація, фізична рекреація.

Структура фізичної культури: склад (фізичне виховання, спорт, фізична реабілітація, фізична рекреація) і будова (субординаційний, координаційний, підпорядкований зв'язки).

Зміст фізичної культури: наука, органи керування і управління, система організації, кадри і система їх підготовки, матеріальна база, специфічна рухова діяльність та активність людей.

Соціальні функції фізичної культури: нормативна, інформаційна, комунікативна, естетична, біологічна.

Показники рівня розвитку фізичної культури у суспільстві.

Типи спорту: спорт для всіх і спорт вищих досягнень. Підпити спорту: дитячий, шкільний, юнацький; масовий, олімпійський, комерційний.

2.2. Загальна характеристика систем фізичного виховання

Фізичне виховання як соціальна система.

Мета, завдання системи фізичного виховання.

Принципи системи фізичного виховання: всебічний гармоній розвиток особистості; принцип зв'язку фізичного виховання з трудовою і військовою практикою; принцип оздоровчого спрямування.

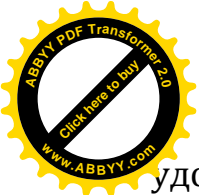
Напрями системи фізичного виховання: фізичне виховання загального напрямку, спортивного напрямку, професійно-прикладного напрямку, лікувально-реабілітаційного напрямку.

Основи системи фізичного виховання: організаційні, програмно-нормативні, соціально-економічні, науково-методичні, правові.

Історичний і класовий характер систем фізичного виховання: первісне суспільство («ефект вправності»); рабовласницьке суспільство (система древніх еллінів – спартанська і афінська); феодальне – система дворян і лицарства; капіталістичне суспільство – шведська, німецька і т. ін. (Царська Росія); соціалістичний період – система П. Ф. Лесгафта.

Функції системи фізичного виховання: організація педагогічного процесу; підвищення матеріального, кадрового і наукового забезпечення;

удосконалення роботи органів керівництва і контролю; фізичне удосконалення людей.

Взаємозв'язок системи фізичного виховання з іншими системами суспільства: науковою, політичною, економічною, культурою.

2.3. Засоби фізичного виховання

Основний засіб фізичного виховання – фізичні вправи. Другорядні засоби: оздоровчі сили природи і гігієнічні фактори.

Фактори, які впливають на виконання фізичних вправ: наукові, санітарно-гігієнічні, методичні, метеорологічні фактори, індивідуальні, особливості самих фізичних вправ.

Техніка фізичних вправ. Види техніки фізичних вправ: стандартна, індивідуальна.

Частини техніки: підготовча, основна, заключна. Фази техніки фізичних вправ: підготовча, ведуча, завершальна.

Показники техніки фізичних вправ: економічність та ефективність.

Техніка фізичних вправ як біодинамічна структура: часові, просторові, просторово-часові та динамічні характеристики рухів.

Педагогічні критерії оцінки техніки фізичних вправ: результативність, порівняння виконаної техніки зі стандартною, порівняння виконаної техніки з кращою технікою іншого учня.

Класифікація фізичних вправ: по П.Ф. Лесгафту, за історично складеними системами фізичного виховання, за рішенням педагогічних завдань, за переважними розвитком різних груп м'язів, за видами спорту, за фізіологічними ознаками, за біомеханічними ознаками.

Напрями реалізації на практиці оздоровчих сил природи: як умови успішної організації і проведення занять, як спосіб загартування організму.

Гігієнічні фактори та напрями їх реалізації: особиста і суспільна гігієна, гігієнічні правила і норми навантаження та відпочинку.

Комплексність засобів фізичного виховання.

2.4. Методи і принципи навчання у фізичному вихованні

Загальні вимоги до методів навчання руховим діям: наукова обґрунтованість методу, відповідність поставленому завданню, забезпечення виховного характеру, відповідність принципам навчання, специфіці навчального матеріалу, індивідуальній і груповій підготовленості учнів, індивідуальним особливостям і можливостям учнів і вчителя.

Методи словесної групи. Функції слова.

Методи наочного сприйняття. Розподіл методів наочності на групи: пряма, непряма. Їх реалізація на практиці. Вимоги до наочності.

Практична (специфічна) група методів: розучування по частинам, розучування в цілому, ігровий метод і змагальний метод. Їх позитивне і негативне значення в практичній діяльності.

Вимоги до принципів навчання.

Принцип свідомості і активності: напрями реалізації на практиці (формування свідомого ставлення до повсякденних занять фізичними вправами, формування творчого ставлення до занять, формування самостійності при виконанні фізичних вправ).

Принцип наочності: пряма і непряма наочність, їх складові. Навчальні картки: графічні, картки-описи, змішані. Музичний супровід: мобілізуюча музика, фонова, структурно-сюжетна, релаксаційна.

Принцип систематичності: систематизація навчального матеріалу, систематизація уроків фізичної культури на тиждень, систематизація уроків фізичної культури на день. Правила систематизації навчального матеріалу: від простого до складного, від засвоєного до незасвоєного, від відомого до невідомого, від простого до складного.

Принцип індивідуалізації і доступності: доступність – програмно-нормативна та індивідуальна; індивідуалізація – типова та персональна.

Принцип міцності і прогресування: форми підвищення навантаження – прямолінійно-висхідна, ступенева, хвиляста.

2.5. Структура навчання руховим діям

Структура навчання руховим діям. Етапи структури навчання.

Перший етап – початкового розучування рухової дії. Мета, завдання, напрями реалізації на практиці: усвідомлення цілісної рухової дії (розповідь, показ, випробовування); створення проекту рішення рухової дії (розподіл цілісної рухової дії на частини) – основного і резервного, реалізація проекту рішення рухової дії (підбір підвідних вправ до кожної частини).

Другий етап – поглибленого розучування рухової дії. Мета, завдання другого етапу, стадії реалізації: формування рухового уміння, удосконалення рухового уміння аж до переходу в рухову навичку. Поняття «рухове уміння». Основні ознаки рухового уміння. Помилки: причини виникнення помилок, способи виправлення. Оцінка: функції оцінки, вимоги до оцінки, облік успішності, критерії оцінювання техніки рухових дій.

Третій етап – удосконалення техніки рухової дії. Мета, завдання третього етапу, стадії реалізації: формування рухової навички, формування рухового уміння вищого порядку. Поняття «рухова навичка». Ознаки рухової навички. Перенесення рухової навички. Рухова навичка з фізіологічної точки зору. Фази протікання рухової навички.

Поняття «рухове уміння вищого порядку». Ознаки рухового уміння вищого порядку. Види повторень при створенні рухового уміння вищого порядку: просте і варіативне, розтягнуте і концентроване.

2.6. Загальна характеристика фізичних якостей

Рухові якості. Рухові здібності.

Компоненти розвитку фізичних якостей (загальні і спеціальні). Шляхи реєстрації фізичних якостей (фізіологічний і феноменологічний).

Закономірності виховання рухових якостей: гетерохронність (сензитивні періоди); фазність (фаза наростаючої працездатності, фаза відносної стабілізації працездатності, фаза тимчасового зниження працездатності, підвищеної працездатності); етапність (етап початкового впливу навантаження, етап поглибленого впливу навантаження, етап невідповідності навантаження зростаючим функціональним можливостям організму); перенесення у розвитку фізичних якостей (всередині однієї фізичної якості, перенесення між фізичними якостями).

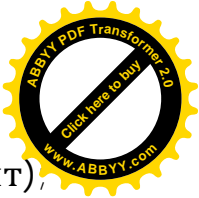
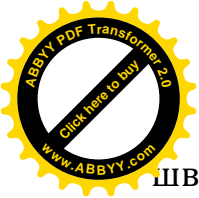
Принципи виховання рухових якостей: принцип відповідності педагогічного впливу віковим особливостям (напрями реалізації: стимулювання фізичних здібностей, спрямований розвиток фізичних здібностей); принцип розвиваючого ефекту (напрями реалізації: повторюваність і послідовність); принцип спорідненої дії (напрями реалізації: накопичення потенціалу якості, реалізація потенціалу якості); варіативності (напрями реалізації: постійна зміна змісту рухового завдання, умови рішення завдань стимулюють учня до досягнення максимального спортивного результату).

2.7. Сила і методика її розвитку

Визначити поняття «сила».

Режими м'язових напружень при виконанні вправ на силу: ізометричний (напруження м'язів); міометричний (скорочення м'язів); пліометричний (розтягнення м'язів).

Види силових здібностей: власне-силові (відносна сила і абсолютна);

швидко-силові (вибухова сила, амортизаційна сила, силовий дефіцит), силова витривалість (статична силова витривалість і динамічна силова витривалість).

Способи реєстрації силових здібностей: апаратурний (динамометри) і без вимірювальної апаратури (тестування).

Віко-статеві та індивідуальні особливості розвитку силових здібностей у школярів.

Засоби розвитку силових здібностей: вправи із зовнішнім обтяженням, вправи з власною вагою тіла, ізометричні вправи, вправи у самоопорі.

Методи розвитку силових здібностей: метод максимальних зусиль (гранична вага навантаження, награнична вага); повторний метод (велика вага навантаження, помірно-велика, середня, мала, дуже мала), метод колового тренування (робота по станціям).

Тести для діагностики силових здібностей у школярів.

2.8. Витривалість і методика її розвитку

Визначити поняття «витривалість». Види витривалості (загальна і спеціальна витривалість).

Стомлення. Класифікація стомлення: легке, гостре, перенапруження, перетренованість, перевтома. Ступені стомлення: невеликий, середній, великий. Види фізичного стомлення: локальне, регіональне, глобальне. Фази стомлення: фаза початкового стомлення, компенсованого стомлення, декомпенсованого стомлення.

Критерії (максимальна, субмаксимальна, велика і помірна зони потужності) і компоненти при роботі на витривалість (число повторень, інтенсивність роботи, тривалість одноразового навантаження, тривалість і характер відпочинку, ЧСС робоча і відновлена).

Засоби відновлення при роботі на витривалість: педагогічні (повноцінна розминка, раціональна побудова тренувальних занять: індивідуалізація, створення емоційного фону, вправи на відновлення); медико-біологічні (різні види масажу, мануальна терапія, спортивні тейпи, оксигенотерапія, кисневі коктейлі, пункції, блокади, фармакологічні препарати, вітамінні комплекси, білкові препарати, голкорефлексотерапія, мазі, гелі, креми); психологічні (само переконання, самонавіювання, саморегуляція, музика, світломузика).

Методи виховання витривалості: рівномірний, рівномірно-прискорений, повторний, перемінний, інтервальний, комбінований, змагальний, ігровий.

Тести для діагностики витривалості у школярів.

2.9. Швидкість і методика її розвитку

Визначити поняття «швидкість».

Форми прояву швидкості: латентний час рухової реакції (проста реакція, складна реакція: реакція вибору, реакція на об'єкт який рухається); швидкість поодинокого руху, частота (темп) рухів.

Віко-статеві та індивідуальності особливості розвитку швидкісних здібностей у школярів.

Фактори, які впливають на розвиток здібностей до швидкості: нервово-м'язові і центрально-нервові (виникнення рецептору, який приймає участь у сприйнятті сигналу; передача збудження до ЦНС; перехід сигнальної інформації, її аналіз і формування еферентного сигналу; збудження м'язів і поява в них механічної роботи); біохімічні (вміст АТФ у м'язах, швидкість розщеплення АТФ, ре синтез АТФ); власне-психічні фактори (мотивація, прояв волі, емоції); генетичні фактори.

Методи розвитку швидкісних здібностей: повторний, повторно-прогресуючий, перемінний, гандикап, ігровий, змагальний.

Засоби виховання швидкості: вправи комплексної дії, вправи для розвитку окремих форм прояву швидкості, вправи спорідненої дії.

Тести для діагностики швидкості у школярів.

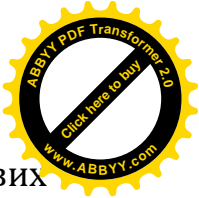
2.10. Гнучкість і методика її розвитку

Визначення поняття «гнучкість».

Гнучкість та її різновиди: статична і динамічна, загальна і спеціальна, активна і пасивна.

Фактори, які впливають на розвиток гнучкості: зовнішні – вік, стать, тілобудова, температура тіла та інтенсивність кровообігу, температура повітря, час доби, розминка, психічний стан та емоції; внутрішні – будова суглобів, тонус м'язів, еластичність м'язів, еластичність суглобних сумок, напруження м'язів-антагоністів, загальний функціональний стан, генотип.

Засоби виховання гнучкості: вправи силового характеру, вправи на розтягування м'язів (активні, пасивні, комбіновані), вправи на розслаблення м'язів, стретчинг.

Методи розвитку гнучкості: повторний (повільних рухів, махових рухів, пружинних рухів, з примусовим розтягненням м'язів і зв'язок),

Методи реєстрації гнучкості (світлової реєстрації, електроміографічний метод, метод електростимуляції, ізометричного напруження попередньо розтягнутих м'язів, біомеханічна стимуляція м'язів).

Вікова динаміка природного розвитку гнучкості та контроль за її розвитком.

Тести для діагностики гнучкості у школярів.

2.11. Спритність і методика її розвитку

Визначити поняття «спритність». Специфічні (фундаментальні) координаційні здібності: здібність до кінестезичного диференціювання, до ритму, до орієнтації у просторі, до реакції, здібність зберігати рівновагу.

Фактори, які визначають розвиток спритності: рухова пам'ять, міжм'язова координація, адаптаційні можливості різних аналізаторів.

Засоби розвитку координаційних здібностей: загальнопідготовчі вправи (вправи на збагачення фонду життєво необхідних рухових умінь і навичок, вправи на розширення рухового досвіду, вправи по типу «на швидкість», «на гнучкість» і т. ін., вправи на розвиток психофізіологічних функцій); спеціальнопідготовчі вправи (підвідні вправи, на розвиток специфічних КЗ, на виховання КЗ конкретних видів спорту, вправи на вироблення так званого сприйняття або відчуття); вправи змішаної групи (загальнопідготовча і спеціальнопідготовча групи).

Методи розвитку координаційних здібностей: метод варіативної вправи (методи строгого і нестрогого варіювання); метод стандартно-повторної вправи; спеціалізовані методи (кіно циклографія, відеомагнітофонна демонстрація, метод ідеомоторної вправи).

Методи реєстрації координаційних здібностей: спостереження, метод експертних оцінок, апаратурні методи і метод тестів.

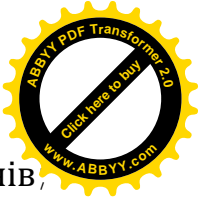
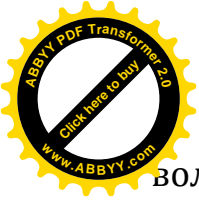
Методи діагностики спритності у школярів.

2.12. Форми організації занять з фізичного виховання

Форми організації занять: урочна, позаурочна (позакласна, позашкільна).

Урок фізичної культури – основа урочної форми. Ознаки урочної форми. Склад і структура уроку. Вимоги до уроку: визначення конкретних завдань, їх зв'язок з попереднім і наступним уроками; забезпечення різнобічного впливу на учнів; виховання і розвиток інтелектуальних,

вольових якостей; варіативність і неперервність діяльності учнів, комплексне використання методів навчання, засобів.

Підготовка вчителя до уроку: попередня і безпосередня. Рівні педагогічних здібностей вчителя фізичної культури: конструктивні, організаторські, комунікативні, гностичні.

Позакласна робота з фізичної культури: фізкультурно-оздоровча та спортивно-масова. Вимоги до організації роботи: тісний взаємозв'язок з навчальною роботою, доступність занять, допомога батьків та шефів. Форми позакласної роботи (індивідуальні, групові та масові): гуртки, секції, групи загальної фізичної підготовки, туристичні походи, свята, змагання, фізкультурні хвилинки, фізкультпаузи, гігієнічна гімнастика до уроків.

Позашкільна робота з фізичної культури. Форми занять: ДЮСШ, ШВСМ, СДЮШОР, оздоровчі табори, табори праці і відпочинку, робота за місцем проживання. Документи планування та обліку. Програма занять фізичною культурою і спортом.

Форми фізичного виховання в сім'ї: ранкова гігієнічна гімнастика; фізкультурні хвилинки (паузи); індивідуальні заняття різними фізичними вправами у домашніх умовах; активний відпочинок на свіжому повітрі; сімейні походи; участь разом з батьками у різних змаганнях; процедури загартування організму.

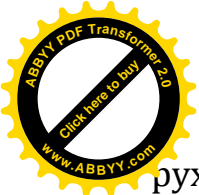
2.13. Педагогічні дослідження у фізичному вихованні

Класифікація педагогічних методів досліджень: методи отримання ретроспективної інформації (аналіз науково-методичної літератури, аналіз документальних даних, опитування); методи організації навчально-виховної роботи у дослідницьких групах (контрольний, експериментальний, індивідуальний); методи отримання текучої інформації (аналіз науково-методичної літератури, аналіз документальних даних, опитування, аналіз уроку фізичної культури, хронометрування, пульсометрія, тестування).

Педагогічне спостереження, його види: проблемне, тематичне, розвідницьке, основне, відкрите, таємне, перервне, неперервне. Підготовка до спостереження. Способи проведення спостереження і прийоми його фіксації.

Педагогічний експеримент. Типова схема експерименту. Класифікація видів: перетворюючий, констатуючий, природний, модельний, лабораторний, абсолютний, порівняльний.

Технологія хронометрування уроку фізичної культури. Визначення

рухової (моторної) та загальної щільності уроку. Пульсометрія – визначення навантаження на уроці фізичної культури.

2.14. Фізичне виховання дітей раннього і дошкільного віку

Вікова періодизація дітей раннього і дошкільного віку. Вікові особливості фізичного розвитку та фізичної підготовленості дітей раннього і дошкільного віку.

Засоби фізичного виховання дітей: фізичні вправи (основна гімнастика, рухливі ігри сюжетні і без сюжету, спрощені форми спортивних вправ), оздоровчі сили природи (сонячні, повітряні і водні процедури), гігієнічні фактори (режими сну і харчування, рухової активності і відпочинку, гігієна тіла, різновиди масажу).

Форми організації занять: у сім'ї, у дошкільних закладах і в процесі самостійної діяльності дітей (ранкова гімнастика; гімнастика після денного сну, з 2-х років; заняття урочного типу; рухливі ігри; фізкультурні паузи; фізкультурні хвилинки; фізкультурні свята; щоденні самостійні заняття).

Особливості методики занять з молодшими, середніми та старшими дошкільниками.

Медичний та педагогічний контроль (спостереження, анамнез, тестування).

2.15. Планування і контроль у фізичному вихованні

Документи планування з фізичного виховання в школі: основні – навчальна програма, навчальний план загальноосвітнього навчального закладу на рік, графік розподілу і проходження навчального матеріалу на рік, робочий план реалізації навчальної програми, який складається на рік або півріччя, план-конспект уроку або системи уроків; додаткові – план по підготовці суддів та інструкторів з числа старшокласників, план проведення спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи, календар змагань, положення про змагання, протоколи змагань.

Структура шкільної програми "Основи здоров'я і фізична культура" для загальноосвітніх навчальних закладів (1-4 класи):

Пояснювальна записка (мета, завдання, зміст програми, вимоги до сучасного уроку фізичної культури, вправи орієнтовного та обов'язкового комплексного тесту, критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, орієнтовна сітка розподілу навчальних годин за темами програмного матеріалу, основні документи планування навчально-виховного процесу у загальноосвітній школі).

Розділи програми для кожного класу окремо:

I. Навчальний пріоритетний матеріал, який включає теоретичні знання, вміння і навички з окремих видів рухової діяльності та контрольні навчальні нормативи і вимоги до них.

II. Матеріал для обов'язкового повторення і домашніх завдань.

III. Контрольні навчальні нормативи і вимоги (наприкінці навчального року).

IV. Орієнтовний комплексний тест оцінки стану фізичної підготовленості.

Структура навчальної програми за варіативними модулями для загальноосвітніх навчальних закладів (5-9 класи):

Пояснювальна записка (мета, завдання, структура навчального процесу з фізичної культури, організація навчального процесу, оцінювання навчальних досягнень).

I. Варіативні модулі: баскетбол, волейбол, гандбол, гімнастика, легка атлетика, настільний теніс, туризм, футбол.

II. Орієнтовні календарні плани варіативних модулів.

Структура навчальної програми за варіативними модулями для загальноосвітніх навчальних закладів (10-11 класи):

Пояснювальна записка (мета, завдання, структура навчального процесу з фізичної культури, оцінювання навчальних досягнень).

I. Інваріантна складова (10-11 класи).

II. Варіативні модулі: баскетбол, волейбол, гандбол, гімнастика, легка атлетика, футбол.

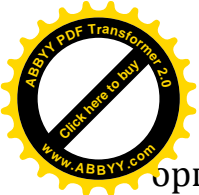
Контроль і його роль в управлінні навчальною діяльністю учнів. Функції контролю: навчальна, виховна, контролююча. Види педагогічного контролю: попередній, поточний, підсумковий. Методи контролю (медичний, педагогічний) та перевірка знань, умінь і навичок учнів (тестування).

Вимоги до обліку успішності учнів: систематичність, всебічність, об'єктивність, диференційованість (індивідуальний підхід). Критерії оцінювання знань учнів.

2.16. Фізичне виховання дітей шкільного віку

Мета, завдання фізичного виховання дітей шкільного віку. Вікова періодизація.

Форми організації занять: урочна, позакласна, позашкільна. Форми

організації дітей в сім'ї.

Особливості організації та методики проведення уроку фізичної культури з дітьми молодшого, середнього та старшого шкільного віку.

Використання технічних засобів та нестандартного обладнання на уроках фізичної культури.

Особливості організації та методики проведення занять з дітьми спеціальної медичної групи. Засоби, які використовуються на заняттях. Індивідуальні програми. Щоденник здоров'я.

Значення та завдання фізичної культури для учнів, що навчаються у групах подовженого дня, а також школах-інтернатах.

2.17. Фізичне виховання студентської молоді

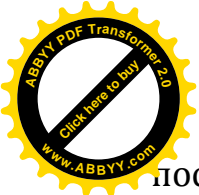
Мета і завдання фізичного виховання студентів.

Програма з фізичного виховання, її розділи: теоретичний, практичний, контрольний. Зміст фізичного виховання за розділами програми.

Методичні основи фізичного виховання у вузі. Особливості методики занять з фізичного виховання в різних навчальних групах: основній, спеціальній, спортивній.

Вікові особливості контингенту, який навчається у вузі (юнацького і молодіжного віку). Фізичне виховання студентів включає наступні напрями: загальнопідготовчий (всебічний розвиток, формування позитивного ставлення до фізичної культури і спорту), спортивний (підвищення рівня фізичної підготовленості, досягнення високого спортивного результату), професійно-прикладний (профілактика захворювань, підвищення працездатності), гігієнічний (дотримання режимів харчування, навантаження і відпочинку, сну), оздоровчо-рекреативний та лікувальний (зміцнення здоров'я, використання знань про хід і характер свого захворювання, надбання знань про основи теорії ФВ – групи А, Б, В, лікувальна група).

Методика занять зі студентами, які мають відхилення у стані здоров'я здійснюється по адаптивній фізичній культурі. Освітній процес зі студентами, які мають звільнення від практичних занять на тривалій термін, здійснюється за навчальною програмою, яка включає три модулі: освітній (надбання знань, формування рухових умінь і навичок), валеометричний (отримання знань про здоров'я, вимірювання здоров'я – його кількісних і якісних характеристик) і практичний (виконання завдань,

поставлених на заняття, серію занять).

Форми організації занять з фізичного виховання: в режимі навчальної роботи (учбові заняття, факультативні заняття); у позанавчальний час (фізичні вправи в режимі навчального дня, організовані заняття студентів у позанавчальний час, самостійні заняття, масові фізкультурно-спортивні заходи, заняття в оздоровчо-спортивних таборах).

2.18. Фізичне виховання дорослого населення

Соціальне значення, мета і завдання фізичного виховання дорослого населення, яке зайняте трудовою діяльністю. Вікова періодизація дорослого населення: молодіжний, середній, старший вік.

Особливості фізичного розвитку і фізичної підготовленості людей молодого і зрілого віку.

Фізична культура в режимі трудового дня: ввідна гімнастика, фізкультурна пауза, фізкультурні хвилинки.

Розподіл професій на групи: види праці переважно нервової напруги при незначному фізичному стомленні, одноманітних робочих рухах монотонного характеру, які виконуються сидячи і пов'язані з мілкими операціями в серійному виробництві; види праці, які характеризуються рухливістю і різноманітністю операцій при середньому фізичному навантаженні, виконуються у положенні стоячи і, які пов'язані з увагою; види праці, які вимагають великого фізичного навантаження з різноманітними трудовими операціями, які виконуються стоячи з частою зміною робочих поз і рухів; види праці, які вимагають довготривалого напруження, зосередження уваги, одноманітної робочої пози і характеризуються малою рухливістю.

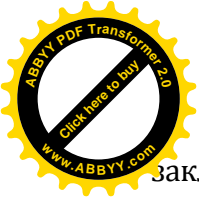
Фізична культура у побуті трудящих: базово-продовжуюча фізична культура (продовжити або пролонгувати ту базу загальної фізичної підготовки, яка була закладена за державною програмою під час навчання); гігієнічна і рекреативна фізична культура (ранкова гігієнічна гімнастика, рекреативні форми у вихідні дні); оздоровчо-реабілітаційна фізична культура (групи ЛФК при лікарнях, групи здоров'я в КФК, самостійні заняття); базовий спорт (підвищення загальної і спеціальної працездатності, фактор різнобічного розвитку, зміцнення здоров'я).

Контроль за здоров'ям і фізичною підготовленістю людей молодого і зрілого віку (ЧСС, тести).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альтер М. Д. Наука о гибкости / М. Д. Альтер. – К. : Олимпийская литература, 2001. – 424 с.
2. Амосов Н. М. Энциклопедия Амосова. Алгоритм здоровья. Человек и общество / Амосов Николай Михайлович. – М. : ООО «Издательство АСТ»; Донецк : «Издательство Сталкер», 2003. – 590, [2] с.
3. Ареф'єв В. Г. Фізична культура в школі (молодшому спеціалісту) : навч. посіб. [для студ. навч. закладів II-IV рівнів акредитації] / В. Г. Ареф'єв, Г. А. Єдинак – 2-е вид. перероб. і доп. – Кам'янець-Подільський Абетка – НОВА, 2001. – 384 с.
4. Ашмарин Б. А. Теория и методика физического воспитания : учебн. [для студ. фак. физ. культуры пед. ин-тов по спец. 03.03 "Физ. культура"] / Б. А. Ашмарин, Ю. А. Виноградов, З. Н. Вяткина и др. – М. : Просвещение, 1990. – 287 с.
5. Верблюдов І.Б. Організація і методика оздоровчої фізичної культури : навчальний посібник [для студентів вищих навч. закладів] / І. Б. Верблюдов, Т. О. Лоза, С. В. Чередниченко. – Суми : Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 244 с.
6. Волков Л. В. Теория и методика детского и юношеского спорта / Л. В. Волков. – К. : Олимпийская литература, 2002. – 286 с.
7. Дитина. Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку. – К. : Освіта, 1993. – 270 с.
8. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання / Т. Ю. Круцевич. – Том 1. – К. : Олімпійська література, 2003. – 421 с.
9. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання / Т. Ю. Круцевич. – Том 2. – К. : Олімпійська література, 2003. – 390 с.
10. Круцевич Т.Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навчальний посібник / Т.Ю. Круцевич, Г.В. Безверхня. – К. : Олімпійська література, 2010. – 248 с.
11. Кудренко А. І. Теоретичні та методичні основи організації виховної роботи зі спортсменами : навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.] / А. І. Кудренко. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. – 228 с.
12. Кулачківська С. Є. Методичні рекомендації до програми виховання дітей дошкільного віку "Малюк" / С. Є. Кулачківська, С. О. Ладивір та ін. – К. : СП "СВЕНАС", 1993. – 254 с.
13. Курамшин Ю.М. Теория и методика физической культуры: учеб. [для студ. вищих учеб. зав.] / Ю. М. Курамшин. – М. : Советский спорт, 2003. – 464 с.
14. Лоза Т. О. Комплексна програма з теорії і методики фізичного виховання: навч. посіб. [для студ. заоч. відділення фак. фіз. культури пед. університетів] / Т. О. Лоза, Л. І. Прокопова. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. – 108 с.
15. Лоза Т. О. Кредитно-модульна система оцінки знань студентів з теорії і методики фізичного виховання: практикум [для студентів спеціальності "Фізичне виховання" фак. фіз. культури пед. університетів] / Т. О. Лоза, Л. І. Прокопова. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – 200 с.
16. Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи. Рівень стандарту / Т. Ю. Круцевич та ін. – К. : Літера. – 2010. – 42 с.
17. Основи здоров'я і фізична культура. Програма для загальноосвітніх навчальних

закладів. 1-11 класи / Д. З. Зубалій та ін. – К. : Початкова школа. – 2001. – 112 с.

18. Платонов В. Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 1997. – 577 с.

19. Платонов В. М. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения / В. М. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 2004. – 808 с.

20. Програма для основної та спеціальної медичних груп загальноосвітніх навчальних закладів. Фізична культура. 1-4 класи / Мін. освіти і науки України (лист № 1/11 – 6611 від 23.12.2004): [навчально-практичне видання / упоряд. : М. Б. Зубалій, В. В. Дерев'янка, О. М. Лакіза, В. Ф. Шелімага]. – Харків : "Ранок", 2006. – 128 с.

21. Прокопова Л. І. Курс лекцій з теорії і методики фізичного виховання : навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.] / Л. І. Прокопова. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2001. – Ч. 1. – 195 с.

22. Прокопова Л.І. Курс лекцій з теорії і методики фізичного виховання : навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.] / Л. І. Прокопова. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2005. – Ч. 2. – 142 с.

23. Прокопова Л. І. Курс лекцій з теорії і методики фізичного виховання : навч. посіб. [для студентів спеціальності "Олімпійський і професійний спорт" факультетів фізичного виховання педагогічних університетів] / Л. І. Прокопова, М. Б. Чхайло. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2009. – Ч. 3. – 318 с.

24. Прокопова Л. І. Оцінювання навчальної та наукової діяльності студентів з теорії і методики фізичного виховання за кредитно-модульною системою : практикум [для студентів спеціальності "Олімпійський і професійний спорт" факультетів фізичного виховання педагогічних університетів] / Л. І. Прокопова, Т. О. Лоза. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – 160 с.

25. Прокопова Л. І. Педагогічна практика в загальноосвітніх школах : метод. рек. [для студентів 2 курсу спеціальності "Фізичне виховання" фак. фіз. культури пед. університетів] / Л. І. Прокопова, Т. О. Лоза. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2002. – 32 с.

26. Романенко В. А. Диагностика двигательных способностей / В. А. Романенко. – Донецк : ДонНУ, 2005. – 290 с.

27. Холодов Ж. К. Практикум по теории и методике физического воспитания и спорта : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. заведений физ. культуры] / Ж. К. Холодов, В. С. Кузнецов. – 2-е изд., стер. – М. : Издательский центр "Академия", 2005. – 480 с.

28. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : навч. книга [для студ. вищ. навч. закл. физ. культуры] / Б. М. Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2001. – Ч.1. – 272 с.

29. Шматкова А. І. Типова програма диференційованого заліку з фізичного виховання для студентів вищих педагогічних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації : [додаток до комплексної робочої програми для вищих педагогічних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації] / А. І. Шматкова, Н. Д. Шошура. – Суми : РВВ СумДПУ, 2001. – 66 с.

30. Фізична культура в школі : методичний посібник / за загальною редакцією С. М. Дятленка. – К. : Літера ЛТД, 2009. – 176 с.

РОЗДІЛ 3

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

3.1. Педагогіка як наука про виховання

Педагогіка як сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають процеси виховання, навчання і розвитку особистості. Педагогічна наука і система сучасних антропологічних знань.

Виникнення і розвиток педагогіки як науки. Я. А. Коменський як засновник наукової педагогіки. Етапи розвитку і джерела педагогіки. Народна педагогіка, її роль у становленні педагогічних знань. Педагогічна спадщина минулого, сучасні педагогічні дослідження, передовий педагогічний досвід як джерела розвитку педагогічної науки.

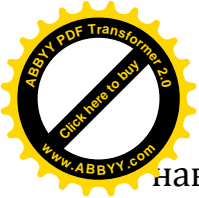
Роль вітчизняних педагогів у розвитку педагогічної науки. Природовідповідність та народність виховання як провідні принципи вітчизняної педагогіки. Ідея "сродності" (пізнання сутності та розвиток власної натури, пошук відповідної до натури життєдіяльності; пізнання своєї національної ідентичності) Г.С. Сковороди. Провідні завдання виховання у творі "Вдячний Єродій". Ідея "народолюбія і людяності" в педагогічній концепції О.В. Духновича, природовідповідні основи його дидактики. Ідея народності виховання як методологічна основа педагогічної системи К.Д. Ушинського. Антропологічне обґрунтування ним сутності навчально-виховного процесу, його завдань і змісту. А.С. Макаренко як теоретик і практик колективного виховання. Гуманізм як сутнісна основа педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського.

Концептуальні підходи до розуміння сутності педагогічної науки: міждисциплінарний, прикладний, фундаментальний характер педагогіки. Об'єкт і предмет педагогіки, їх специфіка. Філософські категорії в педагогіці: сутність, явище, протиріччя, чинники, наслідки тощо. Загальнонаукові поняття в педагогіці: система, структура, модель, гіпотеза, рівень та ін. Основні педагогічні категорії (виховання, розвиток, навчання, освіта) як понятійний апарат науки.

Виховання як цілеспрямований та спеціально організований процес формування особистості. Основне призначення і проблеми виховання. Національне виховання як конкретно-історичний вияв загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання.

Освіта як елемент виховання, процес і результат засвоєння систематизованих знань, формування на їх основі світогляду, набуття вмінь і

навичок практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань.

Навчання – основний засіб здобуття освіти. Навчання як цілеспрямована і спеціально організована взаємодія вчителя і учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються вміння і навички, відбувається виховання і розвиток учнів. Виховний характер навчання.

Функції педагогіки: науково-теоретична, конструктивно-технічна, прогностична (Г.М. Коджаспірова); теоретична та технологічна (В.А. Сластьонін. І.Ф. Ісаєв, А.І. Міщенко). Прогнозування тенденцій розвитку освіти як провідна функція педагогіки.

Система педагогічних наук: загальна педагогіка, вікова педагогіка, корекційна педагогіка, галузева педагогіка, предметні (часткові) методики, історія педагогіки, галузева педагогіка, порівняльна педагогіка, соціальна педагогіка. Загальна педагогіка, її мета, специфіка, структура. Система педагогічних наук як зв'язки, що склалися в процесі історичного розвитку різних галузей педагогічних знань. Взаємозв'язок педагогічної теорії і практики, їх взаємозбагаченні. Зв'язки педагогіки з іншими науками.

Роль педагогіки в суспільному розвитку. Виявлення об'єктивних закономірностей педагогічного процесу; розробка змісту освіти та відповідних йому методів, форм навчання, виховання, управління; формування об'єктивних знань про педагогічну реальність; розвиток педагогічної методології; впровадження результатів науково-педагогічних досліджень у практику; вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду; розробка теоретичних моделей освітньої інфраструктури як актуальні завдання сучасної педагогіки.

Філософський, психолого-педагогічний, соціальний напрям зарубіжної педагогіки.

3.2. Виховання в цілісному педагогічному процесі

Виховання як спеціально організований і свідомо здійснюваний педагогічний процес. Сучасне розуміння процесу виховання як взаємодії вихователів і вихованців.

Специфіка процесу виховання: цілеспрямованість; двосторонній характер; багатогранність завдань і змісту; безперервність; різноманітність за формами, методами, прийомами; багатфакторність; варіативність результатів. Діалектика процесу виховання: внутрішні та зовнішні суперечності як рушійні сили виховання.

Сучасні концепції виховання: авторитарне виховання, особистісно-орієнтоване виховання, вільне виховання тощо.

Структура процесу виховання: оволодіння знаннями про норми та правила суспільної поведінки; трансформація певних дій особистості зі сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань; формування переконань; формування вмінь, навичок та звичок поведінки.

Послідовність організації процесу виховання: визначення сукупності рис і властивостей, які необхідно сформувати; вивчення індивідуальних особливостей вихованців й учнівського колективу в цілому; реалізація програми виховання; спонукання вихованців до самовиховання.

Умови ефективності виховного процесу: гуманістичний характер взаємин у процесі виховання; відповідність мети й організації діяльності; відповідність соціальної практики і характеру впливів на вихованців, відповідність змісту виховання культурно-історичним надбанням народу; інтенсивне самовиховання; ефективний розвиток і навчання; висока якість виховних впливів; інтенсивний вплив на "внутрішню сферу" вихованців; висока інтенсивність та якість спілкування між самими вихованцями тощо.

Самовиховання і перевиховання.

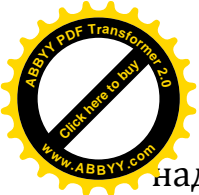
Закономірності виховання як стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у ньому. Поняття принципів виховання. Основні принципи виховання: природовідповідність, діяльнісний підхід, культуровідповідність, опора на позитивне, гуманізація стосунків, особистісний підхід, суспільна спрямованість виховання, зв'язок сім'ї з життям суспільства, єдність виховних впливів.

Зміст процесу виховання як єдність його загальної мети, завдань і складових частин. Пріоритетні ідеї змісту виховання особистості: ідеї свободи, рівності, національної та особистої гідності; формування працелюбності, взаємодопомоги і самодисципліни; бережливості; ставлення до свого життя і життя інших людей як до вищої цінності та ін. Складові процесу виховання.

3.3. Загальні методи виховання

Поняття про методи, прийоми і засоби виховання. Методи виховання як способи взаємодії вихователя і вихованців, спрямовані на досягнення завдань виховання. Прийом виховання як складова частина методу, що забезпечує застосування його в певних умовах. Засоби виховання як

надбання матеріальної і духовної культури, що підвищують ефективність обраних методів.

Поняття про класифікацію методів виховання.

Характеристика методів формування свідомості особистості: словесні (розповідь, пояснення, лекція, етична бесіда, інструктування, дискусія, доповідь), метод прикладу, переконання. Переконання, навіювання і приклад у спортивному вихованні. Вимоги до використання словесних методів. Методи і засоби переконання школярів.

Характеристика методів організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки: вправи, привчання, педагогічна вимога, громадська думка, доручення, виховні ситуації. Роль педагогічної вимоги, вправ і привчання, прогнозування у спортивному вихованні.

Характеристика методів стимулювання діяльності та поведінки: гра, змагання, заохочення, покарання. Психолого-педагогічні вимоги до застосування методу гри та змагання.

Методи самовиховання та їх роль у вихованні особистості. Методи самовиховання: самоспостереження, самокритика, самоаналіз; методи визначення самооцінки (прямі й опосередковані); самопідбадьорення, самосхвалення, самонаказ, самообмеження, самонавіювання, самостимулювання, самоконтроль.

Умови оптимального вибору й ефективного застосування методів виховання: відповідність методів цілям, змісту, принципам виховання, конкретному педагогічному завданню й умовам його вирішення, віковим та індивідуальним особливостям школярів.

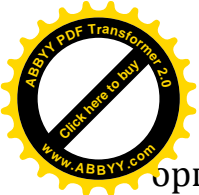
3.4. Організаційні форми виховної роботи

Поняття про позакласну і позашкільну виховну роботу. Форми виховної роботи як композиційна побудова виховного процесу. Функції форм виховної роботи: організаторська, регулююча, інформаційна.

Різноманітність форм виховної роботи. Класифікація форм виховної роботи за цільовим спрямуванням та позицією учасників виховного процесу (О.В. Титова): ігри, заходи, справи.

Інноваційні форми виховної роботи як результат спільної творчої діяльності педагогів, вихованців, батьківської громадськості. Приклади інноваційних форм виховної роботи.

Поняття про виховний захід, його ознаки (організаторська роль вихователя, виконавчо-спостережлива позиція вихованців). Вимоги до

організації та проведення виховного заходу, його структура та зміст.

Поняття про гру як форму виховної діяльності. Вимоги до організації та проведення гри, типи ігор, їх структура. Позиція вихователя в процесі організації та проведення гри.

Поняття про виховну справу (колективну творчу справу) як ферму організації і здійснення конкретної діяльності вихованців. І.К. Іванов про специфіку, складові ознаки колективної творчої діяльності. Етапи підготовки і проведення колективної справи: формування мети та обговорення варіантів справи, колективне планування, колективна підготовка справи, проведення справи, колективне підбиття підсумків, післядія. Прийоми колективної творчої діяльності: робота у мікрогрупах, мозковий штурм, банк ідей, захист проектів. Класифікація форм колективної творчої діяльності.

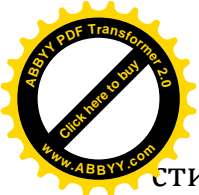
Багатоваріантність форм та необхідність їх постійного оновлення. Алгоритм вибору форм виховної роботи: врахування виховних завдань конкретного періоду; формування змісту виховної роботи та конкретизація видів діяльності в учнівському колективі, їх відповідність виховним завданням; складання варіанта можливих способів реалізації поставлених завдань на основі врахування принципів організації виховного процесу, інтересів і можливостей вихованців, матеріальної бази, зовнішніх умов, можливостей педагогів та батьків учнів; пошук форм роботи на основі колективного цілепокладання; забезпечення відповідності обраних форм змісту виховання.

Проблема оптимального вибору форм виховної роботи. Роль сценарію у складанні авторської розробки.

3.5. Загальні закономірності розвитку особистості

Людина, особистість, індивідуальність. Особистість як предмет і об'єкт виховання. Поняття про розвиток особистості як процес становлення та формування її під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване навчання і виховання. Формування особистості як процес соціального розвитку людини, становлення її як суб'єкта діяльності і члена суспільства. Розвиток і формування особистості, їх взаємозв'язок.

Поняття про фактори розвитку особистості. Біологічна спадковість – відновлення в нащадках біологічної схожості з батьками – в процесі розвитку особистості. Середовище як комплекс зовнішніх явищ, які

стихійно діють на людину і значною мірою впливають на її розвиток. Виховання як процес цілеспрямованого формування особистості – вирішальний чинник розвитку людини. Діяльність, або спосіб буття людини у світі, її здатність вносити в дійсність зміни, у розвитку особистості. Проблема факторів розвитку особистості в історії педагогіки. Я.А. Коменський, Дж. Локк, Й.Г. Песталоцці, Ж.–Ж. Руссо, Г.С. Сковорода про фактори розвитку особистості.

Суперечності як рушійні сили розвитку. Об'єктивні і суб'єктивні суперечності. Механізм їх дії.

Форми розвитку: стихійний, цілеспрямований, саморозвиток, і самоформування; анатомо-фізіологічний, психічний і соціальний. Акселерація і ретрадація.

3.6. Основи громадянського виховання

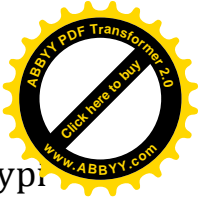
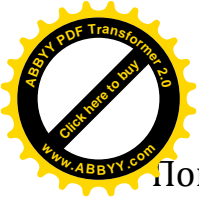
Громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, політично і юридично дієздатною і захищеною. Формування в молоді високих моральних ідеалів, почуття любові до своєї Батьківщини, потреб у служінні їй у контексті громадянського виховання. Гуманізм, демократія, соціальна справедливість державотворчих процесів – основні засади громадянського виховання в Україні.

Громадянська освіта як процес і результат формування знань про права і обов'язки людини, формування соціально-політичної компетентності особистості в суспільній сфері, що передбачає політичну, правову й економічну освіченість і здатність керуватись відповідними знаннями в умовах кардинальної перебудови суспільства.

Громадянська освіта як підґрунтя громадянської і політичної соціалізації майбутнього громадянина, що його обумовлює і забезпечує. Зміст і форми громадянської освіти.

Громадянськість як один з критеріїв і результатів (показників) громадянського виховання, багатоаспектне поняття, що складається з моральної, правової та політичної культури, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні відносини у світовому співтоваристві.

Сучасні наукові підходи до розуміння сутності громадянськості. Громадянськість як складне утворення психіки (П.Р Ігнатенко, В.П.

Поплужний, Н.І. Косарева, Л.В. Крицька); як інтегральна якість у структурі спрямування особистості (О.В. Сухомлинська, М.Й. Боришевський, І.Г. Тараненко, С.Г. Рябов); як якісна характеристика людини: інтегральна якість особистості, що характеризує загальний рівень її вихованості (І.М. Тагільцева), цілісна інтегральна якість особистості, що відбиває усвідомлення нею своїх прав й обов'язків, громадянської відповідальності перед суспільством (Є.В. Известнова), інтегральний показник рівня розвитку громадянських якостей особистості (В.Н. Сеніна); як рівень морально-правової культури (Г.А. Голубева.); як патріотизм, любов до Батьківщини (Р.Я. Мирський).

Концепція громадянського виховання особистості в умовах розбудови української державності (2000) про сутність громадянськості.

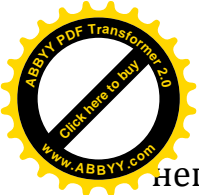
Складові громадянськості: знання, переживання й вчинки. Взаємозв'язок складових громадянськості на певних етапах розвитку емоційного компонента, формування почуттєвої сфери особистості.

Громадянськість як найскладніше особистісне утворення; що включає патріотичні та інтернаціональні почуття, правову та моральну культуру (в т.ч. загальнолюдські цінності), почуття власної гідності, внутрішню свободу особистості, дисциплінованість, повагу та довіру до громадян, до державної влади. Мета, критерії, результат громадянського виховання і громадянської освіти особистості.

Основні програмні орієнтири щодо виховання громадянина України в Законі України "Про освіту", Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття"), Національній доктрині розвитку освіти, концепціях національного, громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності та інших документах.

Пріоритетні підходи та принципи виховання громадянина. Науковий, конкретно-історичний, діяльнісний, особистісно-орієнтований, системний підходи. Принципи гуманізації та демократизації виховного процесу, самоактивності й саморегуляції, системності, комплексності міждисциплінарної інтегрованості, наступності та безперервності, інтеркультурності.

Пріоритетні завдання громадянського виховання: формування національної самосвідомості, почуття патріотизму, утвердження гуманістичної моралі, формування соціальної активності і професійної компетентності, розвиток критичного мислення, формування політичної культури, толерантного ставлення до інших культур, виховання

негативного ставлення до будь-яких форм насильства, активне запобігання виявленню деструктивного націоналізму, фашизму, месіанських настроїв та ін.

Складові громадянського виховання: патріотизм, національна самосвідомість, культура міжетнічних відносин, планетарна свідомість, правосвідомість, політична культура, дбайливе ставлення до природи, моральність, культура поведінки, мотивація до праці.

Форми і методи громадянського виховання.

Система громадянських цінностей і критерії громадянської вихованості, показники результативності громадянського виховання.

Діагностика громадянськості. Рівні громадянської вихованості. Антигромадянськість.

Громадянські знання, громадянські переживання, громадянські вчинки в процесі формування громадянськості.

Інститути громадянського виховання: дошкільні навчальні заклади, школи, професійно-технічні училища, вищі навчальні заклади, позашкільні заклади освіти, клуби, центри, бібліотеки; установи культури, громадські (неурядові) організації, засоби масової інформації

3.7. Фізичний розвиток і виховання школярів

Поняття про фізичний розвиток дитини як основи для інших видів розвитку.

Фізіологічні особливості розвитку школяра на різних вікових етапах.

Режим дня як умова правильного фізичного розвитку.

Значення руху для фізичного розвитку школярів. Ігри і прогулянки на свіжому повітрі. Гімнастичні вправи. Формування інтересу до фізкультури і спорту.

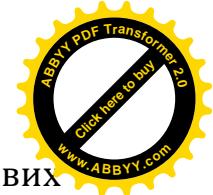
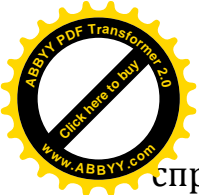
Фізична культура як частина способу життя людини, що є системою спортивної діяльності, спрямованої на розвиток фізичних і духовних сил.

Функції фізичної культури: розвиваюча, освітня, оздоровча, гігієнічна, загальнокультурна.

Фізичне виховання як цілеспрямована, чітко організована і планомірно здійснювана система фізкультурної і спортивної діяльності дітей. Мета і завдання фізичного виховання.

Основні механізми фізичного виховання: фізкультурно-спортивна діяльність; система взаємин у процесі цієї діяльності, духовне спілкування.

Напрями фізичного виховання: зміцнення здоров'я і загартування,

сприяння фізичному розвитку учнів; формування і вдосконалення рухових навичок і вмінь у природних видах рухів: бігу, стрибках, ходінні на лижах, плаванні; розвиток основних рухових якостей (сили, швидкості, витривалості, гнучкості, спритності); формування звички та стійкого інтересу до систематичних занять фізичними вправами; виховання гігієнічних навичок.

Зміст фізичного виховання школярів в межах навчальних програм: засвоєння теоретичних відомостей (знання із загальної гігієни та гігієни фізичних вправ); гімнастичні вправи, що сприяють загальному фізичному розвитку; легка атлетика; рухливі ігри, розраховані на розвиток кмітливості, спритності, швидкості, виховання колективізму і дисциплінованості; спортивні ігри; лижна підготовка; кросова і ковзанярська підготовка; плавання.

Фізичне виховання як компонент цілісного розвитку особистості в козацькій педагогіці. Провідні засоби фізичного виховання в козацькій педагогіці: загартування тіла, народні ігри, лови, плавання, оволодіння, холодною і вогнепальною зброєю, козацькі єдиноборства.

3.8. Моральне виховання

Моральне виховання як виховна діяльність школи і сім'ї, спрямована на формування моральної свідомості, розвиток морального почуття, навичок й умінь моральної поведінки.

Поняття про мораль, моральні норми, моральний ідеал, моральний кодекс, моральність, моральні переконання.

Етика як основа морального виховання. Світові моральні (етичні) системи. Ціннісно-орієнтована етика. О. Вишневський про моральні цінності.

Мета і завдання морального виховання школярів. Концепція національного виховання (1994) про провідні завдання морального виховання учнів.

Організація морального виховання школярів; зміст, форми та методи морального виховання.

Діагностика моральної вихованості.

Виховання національної свідомості як невід'ємна складова морального виховання. Форми, методи, засоби виховання любові до вітчизни, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати.

Виховання якостей, пов'язаних з органічними потребами і можливостями дитини.

Виховання якостей, пов'язаних з усвідомленням своєї сили і слабкості. Фізична сила, сміливість, честь, гордість, честолюбство, властолюбство, боязливість і страх, заздрість. Значення цих якостей для морального розвитку.

Виховання якостей, що впливають на потребу школяра у діяльності. Нудьга та лінощі, їх попередження. Виховання соціально орієнтованої особистості. Колективізм, дружба, гуманізм.

Релігійні почуття і їх виховання. Добровільне прагнення дитини у релігійному вихованні і фанатизм, їх значення у моральному вихованні.

Особливості морального виховання в народній педагогіці. Історична зумовленість цілей морального виховання народним світобаченням та традиційним укладом життя народу. Специфіка суб'єктів народнопедагогічного впливу (батьки, родина, громада, церква, однолітки тощо) та засобів (усна народна творчість, традиції, звичаї, обряди, спільна праця, рідна мова тощо) у моральному вихованні дітей.

Умови ефективності морального виховання: створення психологічного клімату поваги до моральних норм, правил людського життя; відповідність змісту морального виховання його меті й рівню морального розвитку школярів; раціональне співвідношення між словесним і практичними методами виховного впливу, що забезпечує єдність моральної свідомості і поведінки; своєчасне вжиття виховних заходів щодо попередження аморальних явищ в учнівському колективі; подолання авторитарного стилю у вихованні.

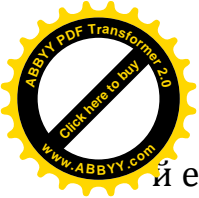
3.9. Розумове виховання школярів

Розумове виховання як виховна діяльність, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці.

Поняття про розумовий розвиток – критерії і результати розумового виховання.

Забезпечення засвоєння учнями основ наук, розвиток їх пізнавальних здібностей, формування на цій основі наукового світогляду як мета розумового виховання. Зміст і пріоритетні завдання розумового виховання.

Розумове виховання як умова оволодіння різними видами мислення

й ефективного формування наукового світогляду.

Науковий світогляд як цілісна система наукових, філософських, політичних, моральних, естетичних понять, поглядів, переконань і почуттів, що відображають ставлення людини до навколишньої дійсності й себе. Структурні елементи наукового світогляду: система наукових знань, погляди, переконання, ідеали.

Функції світогляду: просвітницька, виховна, розвиваюча, організаційна, прогностична.

Основні ознаки сучасного наукового світогляду: науковий характер, гуманізм, патріотизм та інтернаціоналізм, оптимізм, негативне ставлення до будь-якої аморальності.

Зміст процесу формування наукового світогляду: засвоєння учнями системи наукових знань; формування глибокої переконаності в істинності наукових знань; залучення до активної трудової і громадської діяльності. Значення й особливості предметів природничо-математичного і суспільно-гуманітарного циклу для формування світогляду.

Дидактичні умови ефективності формування наукового світогляду: доказовість теоретичних висновків і фактів; керування принципом історизму; розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів у навчанні; стимулювання емоційного ставлення учнів до матеріалу, що вивчається; урахування у діяльності індивідуальних і вікових особливостей учнів; зв'язок навчання і виховання з життям.

Науковий світогляд і релігія. Світський характер виховання в сучасній школі.

3.10. Естетичне виховання

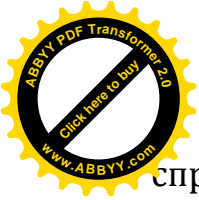
Естетичне виховання як педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини.

Мета і завдання естетичного виховання. В.О. Сухомлинський про роль естетичного виконання в процесі становлення і розвитку особистості.

Естетична свідомість і естетична поведінка школярів в системі естетичного виховання. Поняття естетичної свідомості та її структура (естетичне сприймання, естетичне почуття, естетичне судження, естетичні смаки, естетичний ідеал).

Джерела естетичного виховання у школі: естетика дитячого життя, естетичне сприйняття природи, виховання засобами мистецтва, естетична

спрямованість усіх видів діяльності школярів.

Естетичні елементи навчальних предметів. Навчальні предмети художнього циклу: література, музика, образотворче мистецтво.

Естетичне виховання у позакласній роботі: художня самодіяльність, гуртки, студії, центри естетичного виховання. Форми естетичного виховання.

Умови ефективного естетичного виховання.

3.11. Екологічне виховання

Екологічне виховання як систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури.

Мета і основні завдання екологічного виховання. Знання про навколишнє середовище, екологічні ціннісні орієнтації, екологічний стиль мислення, відповідальне ставлення до природи та свого здоров'я, уміння і навички розв'язання екологічних проблем, участь у природоохоронній роботі, передбачення можливих негативних наслідків природо перетворювальної діяльності людини в структурі екологічної культури.

Напрями екологічного виховання: формування екологічних уявлень особистості; формування ставлення особистості до світу природи; формування стратегій і технологій взаємодії зі світом природи.

Екологічне виховання у циклі природничих дисциплін. Екологічне виховання у циклі гуманітарних дисциплін. Екологізація педагогічного середовища.

Позаурочні форми екологічного виховання: екологічні свята, екологічні ігри, дитячі екологічні рухи, екологічна школа, екологічні експозиції, екологічні походи, рейди, екскурсії, екологічні табори.

Технологічні основи екологічної діяльності школярів: утримання рослин і тварин, еколого-краєзнавча діяльність школярів, організація біотехнічної діяльності школярів.

Умови ефективності екологічного виховання: оптимізація змісту неперервної екологічної освіти; створення відповідного виховуючого середовища; удосконалення форм і методів екологічного виховання, залучення школярів до природоохоронної роботи; формування мотивів відповідального ставлення до природи.

3.12. Трудове і економічне виховання. Професійна орієнтація

Трудове виховання як виховання свідомого ставлення до праці через формування звичок та навичок трудової діяльності.

Особливості трудового виховання в українській народній педагогіці та в історії педагогічної думки. Світоглядні основи та природовідповідний характер трудового виховання дітей у народній педагогіці. Педагогіка народного календаря. Ідея "сродної праці" Г.С. Сковороди. Антропологічні обґрунтування К.Д. Ушинським необхідності праці в житті людини. Трудова основа виховання за А.С. Макаренком. Праця як одна з сутнісних основ педагогічної системи В.О. Сухомлинського.

Пріоритетні завдання трудового виховання: психологічна готовність особистості до праці, формування спеціальних знань, умінь.

Продуктивна, суспільно корисна праця учнів, праця з побутового самообслуговування. Культура праці.

Принципи трудового виховання: цілеспрямованість, доступність і посильність праці; ініціативність і самостійність, систематичність, взаємозв'язок з навчанням тощо.

Критерії трудової вихованості: висока особиста зацікавленість і продуктивність в праці; трудова активність і творче ставлення до праці; трудова, виробнича, планова, технологічна дисципліна; працелюбність.

Умови ефективності трудового виховання.

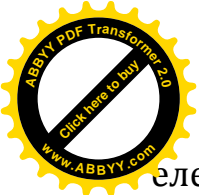
Економічне виховання як організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури учнів.

Економічна свідомість й економічне мислення в структурі економічної культури.

Мета і основні завдання економічного виховання. Суспільна активність, підприємливість, ініціативність, господарське й бережливе ставлення до суспільного добра, раціоналізаторські здібності, відповідальність в системі економічного виховання. Зміст економічної освіти. Форми і методи економічного виховання та освіти.

Професійна орієнтація як науково обґрунтована система соціально-економічних, психолого-педагогічних, виробничо-технічних і медичних заходів, спрямованих на надання реальної допомоги учням у професійному самовизначенні відповідно до особистих нахилів, здібностей, покликання і з урахуванням суспільних потреб.

Напрями професійної орієнтації в навчально-пізнавальному процесі: професійна освіта, професійне виховання, професійне консультування,

елементи професійної адаптації.

Професійна інформація, професійна діагностика, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація як складові профорієнтаційної роботи.

Етапи профорієнтаційної роботи: початковий (пропедевтичний), пізнавально-пошуковий, базовий (визначальний).

Форми профорієнтаційної роботи.

3.13. *Методологія і методи науково-педагогічного дослідження*

Поняття про наукове дослідження як особливу форму процесу пізнання, свідомий цілеспрямований пошук засобів удосконалення педагогічного процесу з використанням наукового апарату, що завершується формулюванням висновків. Типи науково-педагогічних досліджень. Характерні ознаки науково-педагогічних досліджень. Роль науково-дослідної роботи для педагогічної діяльності, удосконалення форм і методів навчання і виховання. Види науково-педагогічного дослідження: історико-педагогічне, теоретико-експериментальне, методичне.

Структура науково-педагогічного дослідження. Програма дослідження та її розділи: методологічний і процедурний. Обґрунтування актуальності дослідження, визначення його об'єкта, предмета, мети, заїдань, гіпотези, методики вивчення педагогічних явищ і процесів. Роль наукової гіпотези в педагогічному дослідженні.

Організаційні етапи науково-педагогічного дослідження: визначення протиріччя в системі освіти, формулювання наукової проблеми і мети дослідження; визначення стану розв'язання протиріч, визначення об'єкта і предмета дослідження, формулювання педагогічної гіпотези; конкретизація завдань, визначення методики дослідження і показників педагогічної діяльності; експериментальні дослідження, лабораторний експеримент, масовий експеримент; узагальнення і висновки.

Методологія педагогіки як система знань, вихідних положень, принципів, ідей побудови теоретичної й практичної діяльності, а також учення про цю систему, методи її дослідження (В.В. Краєвський). Регулятивна та нормативна функції методології. Рівні методології педагогічної науки: філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий, технологічний. Філософські теорії (напрями) – методологія людинознавчих наук: екзистенціалізм, неотомізм, позитивізм, неопозитивізм, прагматизм. Системний, особистісний, діяльнісний,

ресурсний, аксіологічний, компетентнісний підходи до вивчення педагогічних явищ і процесів.

Методика дослідження як послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворюючих дій, операцій, впливів, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань.

Принципи організації та здійснення науково-педагогічних досліджень: принцип цілісності вивчення педагогічних явищ і процесів, принцип комплексного використання методів дослідження у процесі вивчення педагогічних проблем, принцип об'єктивності, принцип єдності вивчення і виховання, принцип одночасного вивчення колективу й особистості; принцип історизму, глибинного розгляду проблеми, ідо вивчається.

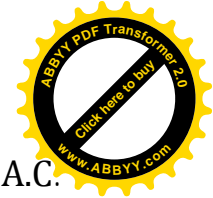
Поняття про методи науково-педагогічного дослідження як упорядковану сукупність прийомів, способів вивчення педагогічного процесу з метою досягнення певної наукової мети. Класифікація методів науково-педагогічного дослідження (загальнонаукові та конкретнонаукові). Характеристика загальнонаукових методів: загальнотеоретичних (абстракція, конкретизація, аналіз, синтез, порівняння, протиставлення, індукція, дедукція тощо), соціологічних (анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування тощо), соціально-психологічних (соціометрія, тестування, тренінг тощо), математичних (ранжування, шкалування, індексування, кореляція тощо). Характеристика конкретнонаукових методів: теоретичних (аналіз літератури, архівних джерел, документації, аналіз понятійно-термінологічної системи; побудова гіпотез, прогнозування, моделювання тощо), емпіричних (спостереження, бесіда, педагогічний консиліум, педагогічний експеримент, вивчення й узагальнення масового та індивідуального педагогічного досвіду, педагогічний експеримент, науково-педагогічна експедиція).

3.14. Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу

Колектив як організована форма об'єднання людей на основі цілеспрямованої діяльності. Дитячий колектив як об'єднання дітей, згуртованих спільною корисною діяльністю (навчанням, працею, спортом, громадською роботою).

Типи шкільних колективів: навчальні, самодіяльні, тимчасові, за інтересами, товариства.

Функції учнівського колективу: організаторська, виховна, стимулююча, соціалізуюча.

Взаємозумовленість розвитку особистості і колективу. Внесок А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського в становлення сучасної теорії колективу. Ідеї А.С. Макаренка про стиль і тон колективу, принципи його життєдіяльності.

Діалектика розвитку колективу. Актив, органи самоврядування, лідери в учнівському колективі. Засоби згуртування колективу: закон руху колективу (перспективних ліній розвитку), традиції як усталені форми колективного життя, принцип паралельної педагогічної дії. Принципи життєдіяльності дитячого колективу: зв'язки з життям суспільства, трудова основа життя колективу, складні залежності у відносинах, єдність управління і самоуправління, бадьорий тон життя колективу, суверенітет: колективу, рівність, свобода членів і добровільність вступу до колективу, створення і накопичення традицій, принцип естетичної виразності колективу.

Етапи (стадії) розвитку учнівського колективу. Стадійність розвитку учнівського колективу в теоріях А.С. Макаренка, А.М. Лутошкіна. Педагогічне керівництво колективом на різних етапах його розвитку.

Методи згуртування учнівського колективу та умови запобігання появи груп негативного спрямування.

Учніське самоврядування. Структура шкільного самоврядування, його організація, основні форми і зміст діяльності. Варіанти створення органів самоврядування: представницький, комунарський, комісійний.

Виховний вплив колективу.

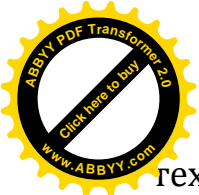
Програма вивчення учнівського колективу.

3.15. Суспільні інститути виховання. Місце і роль сім'ї у вихованні

Суспільні інститути як відносно стійкі моделі поведінки людей і організацій, що історично склалися у певній сфері життєдіяльності суспільства: сім'я, церква, школа, громадські дитячі та молодіжні організації, позашкільні навчально-виховні заклади.

Позашкільні навчально-виховні заклади – заклади освіти, що дають змогу дітям виявляти свої творчі здібності, одержувати додаткову освіту, підвищувати можливості у професійному становленні та забезпечують соціальний захист: палаци, будинки, станції, клуби й центри дитячої творчості, дитячо-юнацькі спортивні школи, студії, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади.

Види діяльності позашкільного закладу: зустрічі з діячами науки,

техніки, мистецтва, організація виставок дитячої творчості, аукціонів талантів, оглядів, конкурсів, презентацій, бенефісів, галерей тощо.

Сім'я – невід'ємний елемент соціальної структури суспільства, сполучна ланка між ним і людиною, що забезпечує неперервність спадковості між поколіннями. Роль сім'ї в духовному, економічному, соціальному розвитку суспільства. Основні функції сучасної сім'ї: економічна, репродуктивна, виховна, рекреативна, комунікативна, регулятивна. Виховна функція сім'ї як первинна соціалізація дітей, привчання їх до соціальної зрілості. Деформація функцій сучасної сім'ї.

Сімейне виховання як вид педагогічної діяльності, що здійснюється батьками або особами, які їх замінюють. Виховний ідеал української сім'ї. Принципи сімейного виховання: цілеспрямованість; зв'язок з життям; діяльнісний підхід; самодіяльність дітей у поєднанні з управлінням дорослих; урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Провідні напрями виховання дітей у сім'ї: формування особистісних якостей громадянина, правове виховання, моральне виховання, статеве виховання, художньо-естетичне виховання, формування духовності і духовної культури, родинно-побутової культури, патріотичне виховання, формування мовної культури, екологічне виховання, забезпечення фізичного розвитку дітей, розумове виховання, розвиток індивідуальних здібностей.

Зміст сімейного виховання.

Методи сімейного виховання як прийоми організації і здійснення систематичного впливу батьків на дітей. Особистий приклад батьків, вправи і привчання, організація режиму навчання, праці і відпочинку дітей, виконання ними різних доручень і обов'язків, ігри, пояснення, поради, настанови в системі методів сімейного виховання. Заохочення і покарання в сім'ї. Умови ефективного вибору методів виховання дітей у сім'ї: знання батьками своїх дітей, особистісні якості батьків, наявність спільної діяльності, рівень загальної й педагогічної освіти.

Традиції і народні звичаї у сімейному вихованні.

Умови ефективності сімейного виховання: дружба, духовний контакт між дорослими і дітьми; взаєморозуміння; діалог дітей і дорослих; право дитини на власну точку зору; авторитет батьків; урахування вікових і психофізіологічних особливостей дитини; довіра; культура сім'ї, єдність вимог до дитини.

Істинний (справжній) й фальшивий батьківський авторитет.

Провідні завдання співпраці класного керівника з батьками вихованців. Педагогічна освіта батьків. Залучення батьків до виховної роботи.

Форми взаємодії класного керівника з батьками вихованців – певний порядок організації їхньої спільної діяльності і спілкування. Класифікація форм взаємодії класного керівника з батьками вихованців.

Колективні форми взаємодії класного керівника і батьків учнів. Батьківські збори. Педагогічні вимоги до організації і проведення батьківських зборів.

Групові форми взаємодії класного керівника і батьків учнів: педагогічний лекторій, конференція, вечір запитань і відповідей, диспут, зустрічі з адміністрацією закладу, групові консультації, практичні заняття, взаємодія з батьківським комітетом.

Індивідуальні форми взаємодії класного керівника і батьків учнів: відвідування сім'ї школяра, запрошення батьків до школи, індивідуальна бесіда з батьками, консультація, листування.

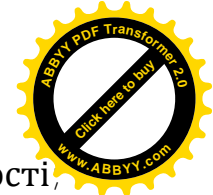
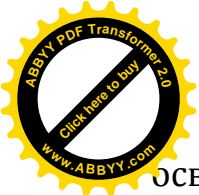
3.16. Педагогічні основи діяльності класного керівника

Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"), Закон України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про позашкільну освіту", "Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти" про пріоритетні напрями діяльності сучасного вихователя.

Класний керівник як педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи, окремими учнями, їхніми батьками; організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку вихованців, їх соціального захисту.

Функції класного керівника і вихователя: розвиваюча, виховуюча, організаторська, інформаційно-методична, соціальна, дослідницька, координаційна.

Основні напрями діяльності і пріоритетні завдання сучасного класного керівника: виховання громадянина України; формування особистості учня його наукового світогляду, розвиток його здібностей і обдарувань; виконання вимог Державного стандарту загальної середньої

освіти, підготовка учнів до подальшої освіти і трудової діяльності, виховання в учнів поваги до Конституції України, державних символів України, почуття власної гідності, свідомого ставлення до своїх прав, обов'язків, відповідальності за свої дії; реалізація права учнів на вільне формування світоглядних переконань; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до національних традицій і звичаїв, державної та рідної мови; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я, та здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя.

Організація діяльності, права та обов'язки класного керівника.

Форми і методи роботи класного керівника. Робота вихователя з батьками вихованців. Форми співпраці класного керівника з батьками вихованців.

Планування виховної роботи. Вимоги до плану виховної роботи: цілеспрямованість; урахування досягнутого рівня розвитку колективу; перспективність; реальність; відбір відповідальних за справи; узгодженість із загальношкільним планом; конкретність; розумне поєднання форм роботи; єдність видів виховання; об'єднання зусиль учителів, сім'ї, громадськості.

Принципи планування: урахування діяльнісного підходу, гнучкість планування, оперативність, принцип прихованого педагогічного впливу, урахування вікових особливостей розвитку вихованців.

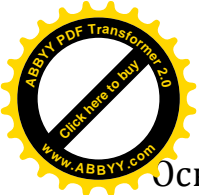
Структура плану роботи класного керівника: аналіз ріння вихованості учнів і розвитку колективу, виховні завдання на конкретний період; основні виховні справи в учнівському колективі; індивідуальна виховна робота з учнями; організація справ з охорони життя та інтересів дітей; робота з батьками; самоаналіз виховної діяльності.

Педагогічна діагностика в роботі класного керівника. Методи педагогічної діагностики. Методика вивчення учнів та учнівського колективу (мета, завдання, вимоги до вибору методів, обробка результатів). Поняття про вихованість учнів, критерії вихованості, рівень вихованості

3.17. Дидактика, її категорії, сутність та завдання

Поняття про дидактику. З історії її розвитку (Я.А. Коменський як засновник дидактики. Вагомий внесок Ж.Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Й. Гербарта, А. Дістервега, К.Д. Ушинського, Д. Д'юї у розвиток дидактики.

Основні категорії дидактики: навчання, освіта і самоосвіта, мета, принципи, методи і форми навчання. Завдання дидактики на сучасному етапі її розвитку.

Поняття про процес навчання: методологічні основи, двосторонній характер (викладання, навчання), рушійні сили навчального процесу (протиріччя, мотиви).

Єдність освітньої, виховної і розвиваючої функцій процесу навчання. Завдання освіти та шляхи їх вирішення в Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття"), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законі України "Про загальну середню освіту".

Процес навчання як система; її компоненти: цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовний, операційно-дійовий, емоційно-вольовий, контроль-регулюючий, оціночно-результативний.

Структура діяльності учителя в навчальному процесі: планування, організація навчальних дій, стимулювання, контроль, аналіз результатів навчання, виховання і розвитку учнів. Особливості діяльності учителя в сучасних умовах реформування загальноосвітньої школи.

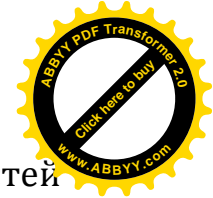
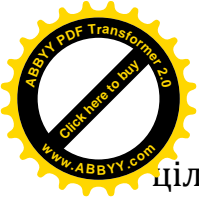
Психологічні основи навчально-пізнавальної діяльності школярів. Навчання як система пізнавальних дій, спрямованих на вирішення освітніх завдань. Структура процесу засвоєння знань (сприйняття, осмислення, розуміння, закріплення, застосування). Роль педагогічної техніки у процесі навчання.

Навчання як багатомірне явище. Цілеспрямованість, динамічність процесу навчання, його перманентність, комплексність. Продукт процесу навчання, його компоненти: знання, уміння, навички; світогляд особистості; інтелектуальний розвиток; пізнавальні та самоосвітні вміння; політехнічна підготовка тощо.

3.18. Закони, закономірності та принципи навчання

Закони навчання: закон соціальної зумовленості цілей, змісту, форм та методів навчання; закон взаємозв'язку творчої самореалізації учня та освітнього середовища; закон взаємозв'язку навчання, виховання та розвитку; закон зумовленості результатів навчання характером освітньої діяльності учнів; закон цілісності та єдності освітнього процесу, залежність ефективності навчання від об'єктивних і суб'єктивних чинників (І.Ф. Харламов, Ю.К. Бабанський, І.П. Підласий).

Класифікація закономірностей навчання. *Загальні закономірності:*

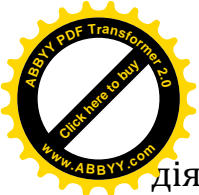

цілі навчання залежать від рівня і темпів, потреб і можливостей суспільства, рівня розвитку і можливостей педагогічної науки та практики; результативність навчання зумовлюється внутрішніми та зовнішніми умовами та стимуляторами; ефективність дидактичних методів залежить від завдань, змісту, організації, матеріально-технічного забезпечення навчання та від віку і навчальних можливостей учнів; продуктивність навчання спричиняється інтенсивністю зворотних зв'язків, обґрунтованістю регулюючих впливів у процесі навчання; кінцевий результат процесу навчання залежить від результатів попередніх етапів навчання, характеру й обсягу матеріалу, що вивчається, організаційно-педагогічного впливу педагогів, здатності учнів до навчання, часу навчання. *Конкретні закономірності:* дидактичні – результати навчання залежать від методів, засобів навчання, значимості змісту, усвідомлення цілей навчання учнями, тощо, гносеологічні – продуктивність засвоєння знань, умінь прямо пропорційна потребі вчитися, вмінню вчитися, обсягу пізнавальної діяльності учнів, рівню проблемності навчання тощо; психологічні – продуктивність навчання прямо пропорційна інтересу, навчальним можливостям учнів, рівню їх пізнавальної активності, розвитку пам'яті, працездатності тощо, управлінські – наприклад: ефективність навчання прямо пропорційна частоті й обсягу зворотного зв'язку, кількості та якості управлінської інформації, стану і можливостям учнів, тощо; соціологічні – продуктивність навчання залежить від обсягу й інтенсивності пізнавальних контактів тощо; організаційні – ефективність навчання залежить від організації, ставлення учнів до навчальної праці, працездатності учнів та вчителів тощо.

Я.А. Коменський про принципи та правила навчання. Принципи і правила навчання в сучаній дидактиці, їх співвідношення. Система дидактичних принципів: науковість, систематичність і послідовність, доступність, зв'язок теорії з практикою, свідомість і активність учнів у навчанні, наочність, забезпечення міцності знань, умінь і навичок, природо відповідність у навчанні тощо. Принцип науковості. Сутність науковості навчання. Шляхи забезпечення науковості в навчанні.

Шляхи забезпечення систематичності і послідовності у навчанні. Логіка навчального предмета і логіка науки. Міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки.

Принцип зв'язку навчання з життям. Практика в процесі пізнавальної

діяльності учнів. Політехнічна освіта як умова й результат реалізації цього принципу.

Сутність та умови свідомого навчання. Реалізація свідомості та активності учнів у навчальному процесі. Формалізм у навчальній роботі та шляхи його подолання.

Урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, рівня їхньої підготовленості і загального розвитку як умова реалізації принципу доступності.

Принцип наочності. Сутність "Золотого правила", сформульованого Я.А. Коменським. Види наочності, вимоги до її оформлення та використання у процесі навчання.

Нетрадиційні принципи навчання: принцип демократизації, гуманізації, диференціації та індивідуалізації навчального процесу, особистісно зорієнтованого навчання тощо.

Принципи навчання як системотвірна категорія дидактики. Взаємозв'язок і взаємозумовленість принципів навчання. Взаємозв'язок принципів і правил навчання.

3.19. Методи і прийоми навчання

Загальне поняття про методи і прийоми навчання. Метод як багатовимірне явище. Різні підходи до визначення методів навчання: методи навчання як способи передачі навчальної інформації; як способи залучення до безпосередньої практичної діяльності; як способи спільної діяльності вчителя та учнів із досягненням поставлених дидактичних завдань; як способи організації та стимулювання пізнавальної діяльності учнів.

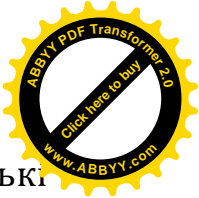
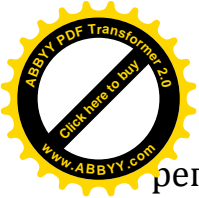
Різноманітність методів навчання, їх класифікації.

Традиційна класифікація методів за джерелами знань (слово, наочність, практика).

Класифікація методів навчання за призначенням: набуття знань; формування умінь і навичок; застосування знань; творчої діяльності; закріплення; перевірки знань, умінь, навичок (М.А. Данилов, Б.П. Єсіпов).

Класифікація методів навчання за дидактичними цілями: методи, що сприяють первинному засвоєнню навчального матеріалу; методи, що сприяють закріпленню і удосконаленню набутих знань, сформованих умінь і навичок (Г.І. Щукіна, І.Т. Огородников та ін.).

Класифікація методів навчання за типом (характером) пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні (інформаційно-рецептивні);

репродуктивні; проблемні; частково-пошукові (евристичні); дослідницькі (І.Я. Лернер, М.М. Скаткін). Характеристика методів даної класифікації.

Класифікація методів навчання за структурними компонентами пізнавальної діяльності. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності. Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності (Ю.К. Бабанський). Сутність методів навчання.

Визначення творчих методів у педагогіці. Дослідницькі, творчо-монологічні, творчо-діалогічні, інтерактивні, ігрові методи навчання. Діалогічні методи навчання – основа творчої взаємодії вчителя і учнів. Дискусія, полеміка, евристична бесіда, методика CASE в навчально-пізнавальній діяльності. Структура й вимоги функціонування цих методів.

Метод проектів, його сутність. Типологія проектів: за домінуючою в проекті діяльністю (дослідницькі, творчі, ігрові, ознайомлювально-орієнтовні, прикладні); за предметно-змістовною спрямованістю (літературно-творчі, природничонаукові, музичні, екологічні, історичні тощо); за тривалістю виконання (короткотривалі, середньої тривалості, довготривалі).

Основні вимоги до використання методу проектів. Загальні підходи до структурування проекту. Параметри оцінки проектної діяльності учнів.

Інтерактивні методи (з англ. interactive "той, хто взаємодіє, впливає на іншого"), інтерактивне навчання, його характерні особливості. Етапи інтерактивного навчання.

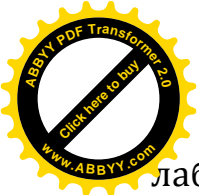
Засоби навчання. Застосування технічних засобів у навчальному процесі. Шляхи підвищення ефективності засобів навчання.

Шляхи подолання формалізму у застосуванні методів і засобів навчання. Оптимальний вибір методів і засобів навчання. Педагогічна техніка (виразність мови, володіння голосом, жестами, мімікою тощо) та її роль у підвищенні ефективності методів навчання.

3.20. Організаційні форми навчання у сучасній школі

Поняття про форми навчання (індивідуальна, групова, колективна) та організаційні форми навчання (урок, лекція, семінар, домашня робота тощо).

Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з історії розвитку навчання: індивідуальна, індивідуально-групова, класно-урочна, белл-ланкастерська, план Трампа, мангеймська, Дальтон-план, бригадно-

лабораторна тощо.

Розвиток класно-урочної форми організації навчання. Урок – основна форма організації навчального процесу. Типи уроків їх структур. Гнучкість і рухомість структури уроку. Зв'язок уроку з іншими додатковими формами навчання (домашньою роботою, факультативними заняттями, предметними гуртками тощо).

Нестандартний урок: особливості організації діяльності учителя і учнів у даній формі організації навчання. Типи нестандартних уроків: уроки змістовної спрямованості (уроки-семінари, уроки-конференції, уроки-лекції), уроки на інтегративній основі (уроки-комплекси, уроки-панорами), міжпредметні, уроки-змагання (уроки-КВВ, уроки-конкурси тощо), уроки суспільного огляду знань (уроки-творчі звіти, уроки-заліки, уроки-консилиуми тощо), уроки комунікативної спрямованості (уроки-діалоги, уроки-диспути, уроки-парадокси тощо), уроки театралізовані, уроки-подорожування, уроки-дослідження, уроки з різновіковим складом учнів, уроки-ділові, рольові ігри інші.

Основні вимоги до сучасного уроку: організаційні, дидактичні, психологічні, санітарно-гігієнічні. Шляхи підвищення ефективності уроку. Підготовка учителя до уроку: попередня, безпосередня.

Тематичне і поурочне планування роботи вчителя. Саморегуляція педагогічної діяльності в процесі підготовки і проведення уроку. Самоаналіз і самооцінка уроку. Алгоритм аналізу уроку.

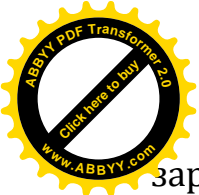
Лекція, семінарське заняття, диспут, навчально-практичне заняття, навчальна екскурсія, дидактична гра як форми навчальних занять у сучасній школі. Види, призначення, методика проведення, педагогічні вимоги до цих форм роботи.

Домашня навчальна робота: завдання, зміст, організація. Нормативи максимальних навантажень школярів та їх урахування у плануванні домашньої навчальної роботи. Особистісно зорієнтований підхід до організації домашньої роботи школярів.

Організація факультативних занять та гуртків: завдання, зміст, методи пізнавальної діяльності.

Залучення учнів до роботи з книгою та іншими джерелами знань. Самоосвіта учнів. Мотиви і зміст самоосвіти, її організація (автономно, паралельно з навчальною роботою). Шляхи зближення навчальної та самоосвітньої діяльності школярів.

Альтернативні форми організації навчання у вітчизняній й і

зарубіжній практиці (уроки – ділові ігри, уроки-мандрівки, уроки-консиліуми тощо; навчальні центри за інтересами, "школи без стін", відкрийте навчання і та інше).

3.21. Зміст освіти у сучасній школі

Поняття змісту освіти; знання, уміння, навички.

Загальна, політехнічна, професійна освіта, їх взаємозв'язок.

Підходи до визначення змісту освіти. Теорія формальної освіти та її представники в історії педагогічної думки (Й.Г. Песталоцці, М.І. Пирогов). Теорія матеріальної освіти (Я.А. Коменський). Наукові основи визначення змісту освіти, критерії його відбору: цілісне відображення у змісті освіти завдань формування всебічно розвиненої особистості; наукова і практична значимість змісту навчальних предметів; відповідність складності змісту реальним навчальним можливостям школярів відповідного віку; відповідність об'єму змісту навчальному часу, що відводиться для вивчення даного предмета, відповідність методичній і матеріальній базі сучасної школи.

Основні засоби фундаменталізації освіти: зміна співвідношення між прагматичним та загальнокультурним компонентами освіти, зміна змісту і методології навчального процесу, реалізація тріади "екологічне виховання – екологічне навчання – екологічна освіта" тощо.

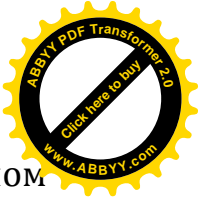
Зміст освіти у світлі вимог закону "Про загальну середню освіту" та Національної доктрини освіти України у XXI столітті.

Реорганізація змісту освіти в контексті сучасних освітніх реформ: українознавча спрямованість, відповідність змісту освіти сучасному рівню науки, спрямованість на самостійне отримання, аналіз та застосування інформації, підвищена увага до вивчення математики, поглиблене вивчення іноземних мов, економічних та технічних дисциплін, підвищення уваги до екологічної освіти, включення у зміст освіти міждисциплінарних предметів і тем тощо.

Джерела формування змісту освіти – основні сфери самовизначення особистості: людина, суспільство, природа, ноосфера.

Основні компоненти змісту освіти: обов'язковий базовий; компонент, що відображає національну і регіональну специфіку; компонент, що відображає спеціалізацію школи, її своєрідність; компонент змісту, який може варіювати учитель і компонент, в якому вільний вибір надається учневі.

Державний стандарт загальної середньої освіти, згідно з Законом України "Про загальну середню освіту". Навчальний план сучасної загальноосвітньої школи. Співвідношення у ньому інваріативної і варіативної частин змісту освіти.

Навчальні програми, підручники загальноосвітньої школи, їх аналіз (на прикладі предмета спеціалізації).

Зміст освіти у сучасних школах розвинених країн світу. Залежність змісту середньої освіти від рівня соціально-економічного розвитку суспільства, його перспектив та життєвої перспективи конкретного учня. Загальна інтелектуалізація змісту освіти у процесі освітніх реформ шляхом збільшення навчального часу на вивчення предметів природничо-математичного та інформаційно-технологічного циклів; навчання за допомогою комплексних, модульних, поглиблених, спеціалізованих та інших типів навчальних програм. Уведення державних стандартів змісту освіти та національних навчальних планів у країнах з децентралізованою системою управління освітою (США, Великобританія).

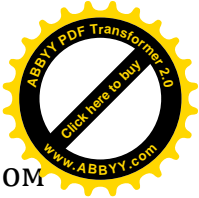
Актуальні проблеми змісту освіти у сучасній вітчизняній школі.

3.22. Сучасні освітні технології

Поняття "технологія навчання". Методологічні основи педагогічної технології: концептуальність, науковість, системність, інформаційність, оптимальність, ефективність, діагностичність тощо. Структура педагогічної технології. Концептуальний, змістовний, процесуальний компоненти, їх характеристика.

Види технологій (залежно від позиції учня в процесі навчання): авторитарні, дидакто-центричні, особистісно-орієнтовані, гуманно-особистісні, технології співробітництва, технології вільного виховання тощо.

Проблемне навчання як дидактична технологія, її характерні ознаки. Основні етапи (ланки) проблемного навчання (створення проблемної ситуації і формулювання навчальної проблеми; усвідомлення і прийняття її школярами; висунення гіпотези; вирішення проблеми; перевірка результату). Проблемна ситуація, засоби її створення: проблемні питання, дослідницькі завдання, пізнавальні задачі (емпіричні, теоретичні, логічні) тощо. Хід розв'язання проблемної ситуації. Організація проблемно-пошукової діяльності учнів. Оптимальне поєднання пояснювально-ілюстративного та проблемного навчання. Формування науково-дослідницьких умінь учнів.

Програмована технологія навчання з опосередкованим керівництвом пізнавальною діяльністю школярів, її сутність. Способи програмування (лінійний, розгалужений, змішаний). Машинне і безмашинне програмування. Структура підручника у програмованому навчанні. Перспективи розвитку і застосування програмованого навчання.

Комп'ютерні технології навчання. Алгоритм як система послідовних дій. Умови ефективності програмованого і комп'ютерного навчання. Модульне навчання: настаново-мотиваційний модуль, контрольо-смысловий та адаптивно-перетворюючий модулі у процесі навчання.

Розвиваючі технології навчання як основа формування творчої особистості, їх суттєві ознаки. Принципи.

Особистісно-орієнтовані технології навчання, їх сутність: психолого-педагогічна допомога дитині в становленні її суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні. Характеристика технології інтенсифікації навчання на основі знакових моделей навчального матеріалу (В.Ф. Шаталов), проектна та інтерактивні технології навчання. Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищій школі тощо.

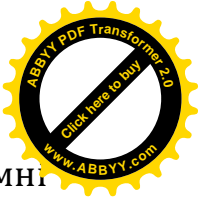
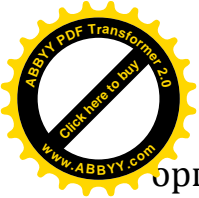
Пошук нових педагогічних технологій у теорії і практиці навчання. Нові інформаційні технології навчання як реалізація соціального замовлення, як відкрита система освіти в Україні, що забезпечує кожній дитині і дорослому власну траєкторію самоосвіти, формування самоосвітньої компетентності.

3.23. Шляхи оптимізації навчального процесу

Поняття інтенсифікації та оптимізації процесу навчання, їх взаємозв'язок. Національна доктрина розвитку освіти, Закон України "Про освіту", Державна програма "Вчитель" про значення відбору оптимального кола знань й умінь, що формуються в учнів, про розширення можливостей для вчителів у виборі оптимальних методів, форм і засобів навчання. Критерії оптимізації процесу навчання: ефективність процесу навчання, якість навчання, оптимальність витрат часу і зусиль учителів та учнів.

Передовий педагогічний досвід, його ознаки (високі кількісні та якісні показники, оптимальність, сталість і стабільність, можливість творчого наслідування досвіду іншими педагогами, перспективність, наукова обґрунтованість), існування елементів новизни і оригінальності тощо.

Вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду:

організаційні одиниці (методичні секції та об'єднання, проблемні лабораторії, школи передового досвіду, науково-педагогічні семінари тощо); форми (відкриті заняття, науково-методичні конференції, педагогічні читання, виставки, самоосвіта тощо); методи (спостереження, бесіда, анкетування, експеримент, вивчення літератури, результатів діяльності школярів тощо).

Аналіз досвіду творчої діяльності педагогів-новаторів (на вибір випускника).

Система способів оптимізації навчального процесу; комплексне планування завдань навчання, виховання і розвитку: діагностика індивідуальних пізнавальних можливостей школярів, оптимальний вибір методів, засобів і форм навчання, педагогічне проектування, диференціація й індивідуалізація навчання тощо

Педагогічне проектування, його завдання, значення на сучасному етапі розвитку школи.

Диференціація і індивідуалізація навчання: сутність понять. "Зовнішня" і "внутрішня" диференціації, шляхи і засоби їх здійснення. Профільна й рівнева диференціації.

Навчання обдарованих учнів: суть, види, принципи. Форми, методи роботи (прискорене навчання, збагачене навчання, створення спеціальних класів і спеціальних шкіл тощо).

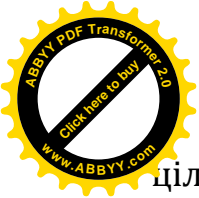
Самоврядування (самоорганізація) навчально-пізнавальної діяльності школярів і його роль у вирішенні проблем диференціації та індивідуалізації навчального процесу у школі.

3.24. Управління загальноосвітнім навчальним закладом

Педагогічний менеджмент як комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямований на підвищення його ефективності (за визначенням В.В. Крижка та Є.М. Павлютенкова).

Загальноосвітні навчальні заклади в системі неперервної освіти в Україні. Правові, організаційні та фінансові засади ЗОШ в Законах "Про освіту", "Про загальну середню освіту". Навчальні плани, програми, стандарти змісту загальної освіти в різних типах шкіл.

Принципи управління освітою та школою: принцип науковості, принцип компетентності й відповідальності, принцип конкретності та діловитості, принцип економізації, принцип перспективності та

цілеспрямованості, принцип плановості, принцип спеціалізації, принцип гуманізації, принцип національної свідомості й патріотизму.

Управлінські органи у школі: органи колегіального управління школою (конференція, рада школи, педагогічна рада тощо); адміністрація школи (директор, його заступники); органи громадського самоврядування (учком, профком, методична рада, батьківський комітет). Конференція колективу навчального закладу як вищий орган самоврядування у школі.

Функції управління: планування, організація, контроль, регулювання та аналіз (Т.М. Десятков). За визначенням М. Поташника функції управління: прогнозування, програмування, планування, організація, регулювання, контроль, аналіз, коригування, стимулювання та ін.

Планування та облік роботи школи. План – головний елемент у керуванні. Вимоги до планування: чіткість, зрозумілість, педагогічна доцільність, єдине спрямування, концептуальна єдність заходів у досягненні сформульованих цілей. Види планування: перспективне, річне, поточне тощо.

Зміст річного планування: забезпечення прав особистості на освіту, управління підвищенням професійної кваліфікації вчителів, керівництво педагогічним процесом, організація підвищення якості виховного процесу, соціально-економічна діяльність школи, демократизація та координація внутрішньо шкільного контролю.

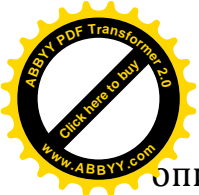
Основні розділи річного плану школи: вступ, діяльність педколективу зі створення умов для реалізації Закону України «Про загальну середню освіту», організація навчально-пізнавальної діяльності учнів, розвиток виховної системи, науково-теоретична та методична робота з кадрами, охорона здоров'я учнів, співдружність сім'ї, школи, громадськості, позашкільних установ з метою розвитку особистості учнів, організація контролю за діяльністю учасників навчально-виховного процесу тощо.

Інспектування загальноосвітнього закладу. Види інспектування: фронтальне, вибіркове, тематичне.

Особливості внутрішньошкільного контролю. Види внутрішньошкільного контролю: класно-узагальнювальний, фронтальний, тематичний, персональний, оглядовий.

Форми контролю: колективна, взаємоконтроль, самоконтроль, адміністративний, плановий або позаплановий (регулювальний).

Методи контролю: спостереження, перевірка документації,

опитування, тестування, ретроспективний розбір тощо.

Актуалізація моніторингу навчально-виховної роботи в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів в освітній системі. Види освітнього моніторингу: інформаційний, управлінський, педагогічний. Підвиди педагогічного моніторингу: дидактичний, виховний, освітній.

Значення методичної роботи для підвищення рівня професійної підготовки вчителя. Напрями методичної роботи: поглиблення професійних знань, вивчення принципів розвитку національної школи, освоєння сучасних технологій навчання і виховання, упровадження передового педагогічного досвіду тощо.

Організаційні форми внутрішньої методичної роботи освітнього закладу: індивідуальні (самоосвіта, стажування, наставництво, консультації, дистанційне навчання тощо); колективні постійно діючі (методичні об'єднання, творчі групи, школи передового педагогічного досвіду тощо); колективні періодичні (педагогічні читання, методичні конференції, семінари, семінари-практикуми, методичні оперативні наради, лекторії, групові консультації тощо).

Нетрадиційні організаційні форми і методи методичної роботи: фестиваль педагогічних ідей і знахідок, методичний фестиваль, ярмарок педагогічної творчості, педагогічна олімпіада, педагогічний консиліум, ділова гра, рольова гра, педагогічна вікторина, творчі зустрічі, педагогічний консиліум, методичний аукціон, тренінги тощо.

Підвищення кваліфікації та атестація педагогічних працівників. Особливості діяльності інститутів післядипломної освіти. Форми підвищення кваліфікації вчителів, вихователів.

Атестація педагогічних працівників. Кваліфікаційні категорії: спеціалісти, спеціалісти II категорії, спеціалісти I категорії, спеціалісти вищої категорії. Педагогічне звання: старший учитель, учитель-методист, педагог-організатор, методист.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

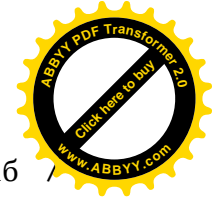
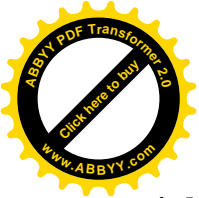
Документи

1. Державна національна програма "Освіта" : Україна ХХІ століття // Історія української школи і педагогіки : Хрестоматія / уклад. : О.О. Любар // за ред. В. Г. Кременя. – К. : Знання, 2005. – С. 600-623.
2. Державна програма "Вчитель" // Директор школи. – 2002. – № 23-24. – С. 3–22.
3. Закон України "Про освіту" // Історія української школи і педагогіки : Хрестоматія / уклад. : О. О. Любар // за ред. В. Г. Кременя. – К. : Знання, 2005. – С. 577–600.
4. Закон України "Про загальну середню освіту" // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / уклад. : О. О. Любар // за ред. В. Г. Кременя. –К.: Знання, 2005. –С. 623–644.
5. Конвенція ООН про права дитини. – К., 1997. – 32 с.
6. Конституція України. – К., 1996. – 56 с.
7. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. –№ 3. – С. 7-13.
8. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – .№ 6. –С. 19–25.
9. Національна доктрина розвитку освіти // Історія української школи і педагогіки : Хрестоматія / уклад. : О. О. Любар; В. Г. // за ред. В. Г. Кременя. – К. : Знання, 2005. – С. 644-658.

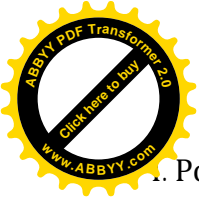
Навчальні посібники та монографії

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
2. Безпалко О. В. Соціальна робота в громаді: навчальний посібник / О. В. Безпалко. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.
3. Богданова І. М. Соціальна педагогіка: навч. посібник / І. М. Богданова. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
4. Болонський процес : проблеми, пошуки, перспективи : Матеріали науково-практичної конференції (21-22 березня 2006 р.). – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 214 с.
5. Бондар В. Дидактика / В. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
6. Вища освіта України і Болонський процес : Навчальний посібник / за редакцією В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
7. Галус О. М. Порівняльна педагогіка : Навчальний посібник / О. М. Галус, Л. М. Шапошнікова. – К. : Вища школа, 2006. – 215 с.
8. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ – Вінниця : ДОВ "Вінниця", 2008. – 278 с.
9. Гришина Т. В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи / Т. В. Гришина. – Харків : Основа. – 2003. – 96 с.
10. Десятов Т. М. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом / Десятов Т. М., Коберник О. М., Тевлін Б. Л., Чепурна Н. М. – Харків. : «Основа», 2003. – 240 с.
11. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования / В. И. Загвязинский, Р. Астаханов. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
12. Загвязинський В. И. Исследовательская деятельность педагога / В. И. Загвязинський. – М. : Академия, 2007. – 156 с.
13. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підручник / А. Й. Капська. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
14. Кузьминський А. І. Педагогіка / А. І. Кузьминський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання – Прес, 2003. – 418 с.

15. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання : навч. посіб / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. — К. : Знання, 2006. — 324 с.
16. Кузьмінський А. І. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. — К. : Знання, 2006. — 311 с.
17. Левківський М. В. Історія педагогіки / М. В. Левківський. — К. : Центр навчальної літератури, 2003. — 360 с.
18. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. — Харків : ОВС, 2002. — 400 с.
19. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки / О. О. Любар та ін. — К. : Знання, 2006. — 447 с.
20. Мазуха Д. С. Педагогіка / Д. С. Мазуха, Н. І. Опанасенко. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 232 с.
21. Малафіїк І. В. Дидактика / І. В. Малафіїк. — К. : Кондор, 2005. — 398 с.
22. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб / В. А. Мосіяшенко. — Суми : ВТД „Університетська книга”, 2005. — 176 с.
23. Омеляненко В. Л. Педагогіка : завдання і ситуації Практикум. — 2-ге вид., випр / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський, Л. П. Вовк. — К. : Знання – Прес, 2006. — 423 с.
24. Омеляненко С. В. Педагогіка : Тестові завдання : навч. посіб. / С. В. Омеляненко. — К. : Знання, 2008. — 391 с.
25. Островерхова Н. М. Методологія аналізу якості уроку як педагогічної системи : Монографія / Н. М. Островерхова. — Х. : ТИТУЛ, 2008. — 402 с.
26. Педагогіка в запитаннях і відповідях : навч. посіб. / Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков, Н. І. Зеленкова, Г. Ю. Лаврешина. — К. : Знання, 2006. — 252 с.
27. Педагогіка : Хрестоматія / уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко — 2-ге вид., стер. — К. : Знання – Прес, 2006. — 700 с.
28. Педагогический поиск / Сост. И. Н. Баженова. — М. : Педагогика, 1984. — 544 с.
29. Пермяков О. А. Педагогіка / О. А. Пермяков, В. В. Морозов. — К. : Знання, 2006. — 171 с.
30. Пласт: становлення особистості : наук.-метод. посіб. / А. Б. Зайченко та ін. ; Ін-т проблем виховання АПН України. — К. : Педагогічна думка, 2007. — 220 с.
31. Полякова О. М. Актуальні аспекти соціально-правового захисту молоді в сучасній Україні : навчальний посібник / О. М. Полякова, Г. В. Приходько, Ю. В. Сапарай; за заг. ред. О. М. Полякової. — Суми : Університетська книга, 2009. — 240 с.
32. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка / А. А. Сбруєва. — Суми : Університетська книга, 2005. — 320 с.
33. Сбруєва А. А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань : Препринт / А. А. Сбруєва. — Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. — 80 с.
34. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.) : Монографія / А. А. Сбруєва. — Суми : Ват «Сумська обласна друкарня». Видавництво «Козацький вал», 2004. — 500 с.
35. Сбруєва А. А. Курсова робота з педагогіки / А. А. Сбруєва, М. П. Кононенко, О. В. Листопад, М. Ю. Рисіна. — Суми, 2009. — 145 с.
36. Синчук С. М. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. / за ред.
37. С. М. Синчук. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2006. — 318 с.
38. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за загал. ред. проф. І. Д. Зверєвої. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 336 с.
39. Соціальна педагогіка : теорія і технології : підручник / за ред. І. Д. Зверєвої — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — 316 с.
40. Сучасні шкільні технології. У 2-х частинах. Частина 1 / Упорядники

1. Рожнятовська, В. Зоц. – К. : Редакція загальнопедагогічних газет, 2004. – 128 с.
41. Сучасний урок: Панорама методичних ідей / Головний редактор Н. Харківська. – Х. : Основа. 2004. – 128 с. – (Б-ка журн. «Історія та правознавство»).
42. Українська етнопедагогіка: історичний контекст : [навч.-метод. посіб.] / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника ; за ред. Н. Лисенко. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2005. – 184 с.
43. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула . – К. : Академвидав, 2003. – 528 с.
44. Якса Н. В. Основи педагогічних знань / Н. В. Якса. – К. : Знання, 2007. – 358 с.

РОЗДІЛ 4 ЗАГАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

4.1. Психологія як наука, її значення, завдання, принципи, структура і місце в системі наук

Визначення предмета психології. Поняття про психіку як форму відображення. Основні функції психіки: когнітивна (пізнавальна), регулятивна, мотиваційна та комунікативна.

Фізіологічні основи психічної діяльності. Проблема співвідношення фізіологічних і психічних процесів. Будова нервової системи людини. Поняття про аналізатор. Будова головного мозку. Будова кори головного мозку. Теорія умовно-рефлекторного навчання І.П. Павлова. Модель замкненої функціональної системи П.К. Анохіна. Функціональна асиметрія півкуль головного мозку.

Сучасна психологія, її принципи: принцип детермінізму, принцип єдності свідомості та діяльності, принцип розвитку (С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонт'єв, Б.Г. Анан'єв, Б.М. Теплов та ін.).

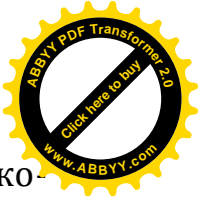
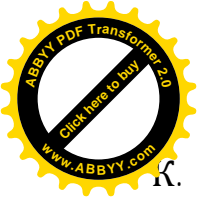
Психологія як складна система наук, які пов'язані з різними видами людської діяльності. Фундаментальні та прикладні області психологічної науки. Класифікація галузей психології за основними психологічними принципами. Стисла характеристика різних галузей психологічної науки. Поняття про загальну психологію, її структуру та завдання. Поняття про соціальну психологію, її структуру та завдання.

Місце психології в системі наук за Є.О. Клімовим. Зв'язок психології з філософією, соціологією, історією педагогіки, технічними та природничими науками.

4.2. Особистість в загальній та соціальній психології

Визначення поняття «особистість». Проблема співвідношення біологічного та соціального в розвитку особистості.

Основні періоди розвитку психології особистості. Проблема особистості в працях античних філософів. Дослідження проблем особистості в ХІХ ст. (клінічний період). Стислий аналіз провідних теорій особистості: теорія особистих рис (Ф. Олпорт, Дж. Кеттел), біхевіористичний підхід до розгляду особистості (Б. Скінер, Дж. Уотсон.), когнітивні концепції (Дж. Брунер, Д. Норман, Л. Фестингер, Ф. Хайдер, У. Найсер), психодинамічні теорії (З. Фрейд, А. Адлер, К. Юнг, К. Хорні, Г.С. Салліван), гуманістичний підхід до проблеми особистості (Ф. Перл,

К. Роджерс, А. Маслоу, Ш. Бюллер). Системно-діяльнісний та історико-еволюційний підходи до проблеми особистості (Б.Г. Ананьев, Л.С. Виготський, О.М. Леонт'єв, А.В. Петровський та ін.).

Поняття потреби як джерела активності особистості. Проблема походження та співвідношення потреб. «Піраміда потреб» за А. Маслоу. Класифікації потреб: за походженням (природні, культурні); за предметом (матеріальні, духовні).

Поняття мотиву та мотивації. Неусвідомлювані мотиви: установка, потяг. Види установок та їх прояви.

Усвідомлювані мотиви: інтерес, переконання, прагнення. Сутність, характеристики та види інтересів. Структура та види переконань. Сутність та види прагнень.

Поняття про спрямованість особистості. Види спрямованостей особистості: спрямованість на себе, спрямованість на справу, спрямованість на спілкування.

Поняття про самосвідомість особистості, етапи її формування, структура і функції. Структура «Я-концепції»: когнітивний, емоційно-оціночний, поведінковий аспекти. Співвідношення понять «Я-концепція» та «Я-образ». Види «Я-образів», їх сутність, прояви та значення в розвитку особистості. Самоефективність та самопрезентація.

Самооцінка особистості. Класифікації самооцінки: за рівнем (висока, середня, низька); за співвідношенням з реальними успіхами (адекватна, неадекватна); за будовою (конфліктна, безконфліктна). Рівень домагань. Значення самооцінки і рівня домагань для розвитку особистості. Самоповага, її сутність та зв'язок з рівнем домагань.

Поняття про психологічний захист особистості. Механізми психологічного захисту особистості: сублимація, раціоналізація, витіснення, проекція, заперечення, ізоляція, заміщення.

4.3. Діяльність

Поняття про діяльність. Діяльність та активність. Основні відмінні риси діяльності особистості. Структура діяльності: мета, мотив, дія.

Види дій: зовнішні, внутрішні. Компоненти дій та їх функції. Інтеріоризація та екстеріоризація психічних дій у діяльності людини.

Освоєння діяльності. Сутність навичок і вмінь. Класифікація навичок і вмінь: рухові, інтелектуальні, сенсорні, змішані. Етапи формування навичок. Змінення компонентів дії внаслідок формування навички.

Поняття про звички. Види звичок: за походженням (культурні, гігієнічні); за характером діяльності (емоційні, фізичні); за впливом на організм (корисні, шкідливі). Особливості формування звичок та їх роль в життєдіяльності людини.

Основні види діяльності: спілкування, гра, учіння, праця. Ігрова діяльність, її психологічні особливості. Роль гри в розвитку дитини. Спілкування як діяльність. Учіння (навчальна діяльність) як різновид діяльності. Психологічні компоненти трудової діяльності.

4.4. Емоції та почуття

Значення емоцій і почуттів у життєдіяльності людини. Визначення емоцій і почуттів, спільне і відмінне між ними. Основні функції емоцій і почуттів: сигнальна, оціночна, регуляторна. Фізіологічні основи емоцій. Роль другої сигнальної системи у формуванні емоцій. Основні теорії емоцій.

Форми переживання почуттів: настрої, афект, стрес, фрустрація, пристрасть. Поняття про афект. Характеристика стресу. Види психологічного стресу: за часовими характеристиками (короткочасний, тривалий); за змістом (емоційний, інтелектуальний) Основні фази стресу: тривоги, резистентності, виснаженості. Настрої, їх особливості. Емоції та почуття як основні форми переживання, їх сутність.

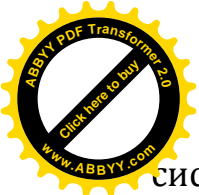
Класифікація емоцій за Б.І. Додоновим. Поняття про фундаментальні емоції за К.Є. Ізардом. Почуття (у вузькому значенні слова), їх характеристика. Пристрасть, щастя, любов як особливі види стійких почуттів, їх особливості. Види вищих почуттів: моральні, інтелектуальні, естетичні, праксичні; їх сутність.

4.5. Воля

Поняття про волю. Мимовільні та довільні дії. Особливості довільних рухів і дій. Прості та складні довільні дії. Характеристика вольового акту. Структура вольового акту: 1) виникнення спонукання та попередня постановка мети; 2) стадія обмірковування та боротьба мотивів; 3) прийняття рішення; 4) виконання. «Боротьба мотивів» у вольовому акті. Зв'язок волі та почуттів.

Проблема «свободи». Екзистенціалізм – «філософія існування». Підхід І.П. Павлова до розгляду проблеми волі. Концепція волі в працях М.А. Бернштейна. Психологічні концепції волі.

Фізіологічні основи волі. Апраксія і абулія. Роль другої сигнальної

системи у формуванні вольових дій. Значення потреб, емоцій, інтересів і світогляду при формуванні вольових дій.

Роль потягів і бажань у формуванні мотивів та мети діяльності. Зміст, мета та характер вольових дій. Рішучість і процес прийняття рішення. Типи рішучості за У. Джемсом. Боротьба мотивів і виконання прийнятого рішення.

Основні властивості волі: цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, витримка, самостійність. Самоконтроль і закономірності формування вольових дій у дитини. Роль свідомої дисципліни у формуванні волі.

4.6. Темперамент, характер

Поняття про темперамент. Темперамент як складна інтегративна властивість особистості. Визначення темпераменту.

Характеристика типів темпераменту за основними властивостями (сенситивність, активність, реактивність, пластичність та ригідність, екстравертованість та інтравертованість, темп реакції, емоційна збудливість та виразність). Роль темпераменту в праці та навчанні. Темперамент і проблеми виховання. Вимоги діяльності та тип темпераменту.

Поняття про характер. Визначення характеру.

Структура характеру як закономірна залежність між спрямованістю, переконаннями, розумовими рисами, волею, емоціями, темпераментом. Дві групи рис характеру: 1) риси, які входять до підструктури спрямованості особистості; 2) інтелектуальні, вольові та емоційні риси характеру

Різні напрямки «характерології». Типології характеру та темпераменту. Орієнтації характеру за Е. Фроммом: рецептивна, експлуаторська, накопичувальна, ринкова, продуктивна. Поняття про акцентуацію характеру. Концепції К. Леонгарда та О.Є. Лічка. Основні акцентуації (за О.Є. Лічко) та їх прояви: гіпертимний тип, циклоїдний тип, лабільний тип, астеноневротичний тип, сенситивний тип, психоастенічний тип, шизоїдний тип, епілептоїдний тип, істероїдний тип, нестійкий тип, конформний тип, .

Особливості формування характеру в дитячому віці. Сенситивний період для формування характеру. Роль взаємодії дитини та дорослого у формуванні характеру. Особливості формування характеру в дошкільному та шкільному віці. Трансформація характеру протягом життя. Самовиховання. Роль праці у формуванні характеру.

4.7. Здібності

Поняття про здібності. Визначення здібностей за Б.М. Тепловим. Показники здібностей. Теоретичні та практичні здібності. Загальні та спеціальні здібності. Рівні розвитку здібностей: репродуктивні здібності, творчі здібності, талант, геніальність.

Проблема походження здібностей. Перші теорії здібностей. Концепція здібностей Ф. Галля і Ф. Гальтона. Метод близнюків у дослідженні здібностей. Роль особливостей виховання для розвитку здібностей. Біосоціальна природа здібностей людини. Природжені задатки та генотип. Розвиток задатків як соціально обумовлений процес. Потенційні та актуальні здібності. Обдарованість. Компенсація здібностей.

Основні етапи розвитку здібностей. Роль гри у формуванні здібностей. Особливості сімейного виховання і розвиток здібностей. Умови макросередовища та розвиток здібностей.

4.8 Увага

Увага як психологічний феномен. Основні характеристики уваги. Увага та свідомість.

Фізіологічні механізми уваги. Види уваги: за особливостями об'єктів (зовнішня, внутрішня); за формою організації уваги (колективна, групова, індивідуальна); за характером цільового спрямування та за рівнем волевих зусиль (мимовільна, довільна, післядовільна). Мимовільна увага та фактори, які її зумовлюють. Особливості довільної уваги. Післядовільна увага.

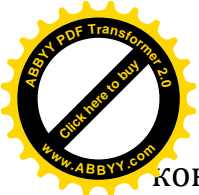
Основні властивості уваги: обсяг, стійкість, концентрація, коливання, переключення, розподіл. Неуважність, її причини. Уявна та справжня неуважність.

Основні етапи розвитку уваги дитини. Чинники розвитку уваги за Л.С. Виготським. Основні шляхи управління та формування уваги.

4.9. Відчуття, сприймання

Поняття про відчуття. Життєве значення відчуттів. Фізіологічна основа відчуттів. Будова аналізатора за І.П. Павловим.

Класифікація відчуттів: залежно від аналізаторів (зорові, слухові, вібраційні, нюхові, смакові, шкіряні, органічні, статичні, кінестизичні); за розташуванням рецепторів (екстероцептивні, інтероцептивні, пропріоцептивні); залежно від адекватності подразників аналізатору (адекватні, неадекватні); за наявністю або відсутністю безпосереднього

контакту рецептора з подразником, який викликає відчуття (контактні, дистантні).

Основні властивості відчуттів: якість, інтенсивність, локалізованість, тривалість; їх особливості.

Загальні закономірності відчуттів: пороги чутливості, адаптація, взаємодія, сенсibiliзація, контраст, синтезія; їх характеристика.

Поняття про сприймання. Значення сприймання в життєдіяльності людини. Відмінність сприймання від відчуття. Специфіка сприймання людиною. Фізіологічна основа сприймання. Основні особливості сприймання: предметність, константність, аперцепція, осмислення та узагальнення, вибірковість, ілюзія; їх сутність.

Класифікація сприймання: за провідним аналізатором (зорове, слухове, нюхове, смакове, дотикове; кінестетичне); за ознакою форми існування матерії (сприймання простору, часу, руху).

Індивідуальні особливості сприймання. Особливості сприймання людиною часу, простору, руху.

4.10. Пам'ять

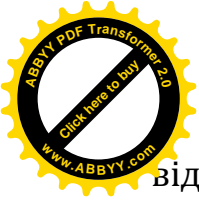
Поняття про пам'ять. Значення пам'яті в житті та діяльності людини, у навчанні, вихованні, спілкуванні з людьми.

Основні види пам'яті. Класифікація окремих видів пам'яті: за змістом матеріалу (рухова, емоційна, образна, словесно-логічна); за характером мети діяльності (мимовільна, довільна); за тривалістю закріплення та збереження матеріалу (оперативна, короткочасна, довгострокова).

Рухові, емоційні, образні, словесно-логічні види пам'яті, їх сутність. Короткочасна, довгострокова та оперативна види пам'яті, їх особливості. Характеристика довільної та мимовільної пам'яті.

Процеси пам'яті: запам'ятовування, збереження, забування, відтворення. Основні види запам'ятовування: довільне та мимовільне, логічне та механічне. Метод повторення. Цілісний, частковий і комбінований способи запам'ятовування. Умови ефективного запам'ятовування. Відтворювання як процес пам'яті. Види відтворювання. Пригадування. Впізнавання та власне відтворювання, їх відмінність. Забування як процес пам'яті, його сутність. Умови збереження. Закон забування Еббінгауза. Явище ремінісценції. Характеристика ретро- та проактивного гальмування.

Швидкість, точність, міцність і готовність як індивідуальні

відмінності в процесах пам'яті, їх характеристика. Типи пам'яті: зорова, слухова та рухова, їх сутність. Змішані типи пам'яті. Залежність типу пам'яті від типу ВНД та особливостей виховання.

4.11. Мислення, уява

Мислення як вищий пізнавальний процес. Основні характеристики мислення. Взаємозв'язок мислення та мови. Соціальна природа мислення. Фізіологічні основи мислення. Функції мислення.

Поняття як форма мислення. Зміст і обсяг понять, види понять, правила їх визначення. Судження, види суджень. Умовиводи. Поняття про індукцію та дедукцію.

Логічні операції мислення: порівняння, аналіз, синтез, абстракція, узагальнення, конкретизація; їх характеристика.

Види мислення за різними критеріями: за змістом (наочно-дійове, наочно-образне, абстрактне мислення); за характером задач (практичне, теоретичне); за ступенем новизни й оригінальності (репродуктивне, творче мислення); за ступенем розгорнутості (дискурсивне, інтуїтивне).

Особливості наочно-дійового, наочно-образного, та словесно-логічного мислення. Мислення репродуктивне та творче. Мислення дискурсивне та інтуїтивне. Проблема сутності та походження інтуїції. Мислення теоретичне та практичне.

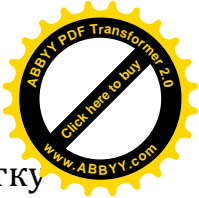
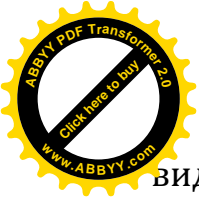
Індивідуальні відмінності в мисленні людини: глибина, широта, гнучкість, самостійність, швидкість, послідовність як властивості розуму.

Поняття про уяву, її основні відмінності від образів пам'яті та сприйняття. Основні функції уяви: функція пізнання дійсності, функція регулювання емоційних станів, функція довільної регуляції пізнавальних процесів, функція формування внутрішнього плану майбутньої діяльності..

Класифікація видів уяви: за ступенем контролю (мимовільна, довільна); за ступенем новизни (репродуктивна, творча); за змістом діяльності (художня, наукова, творча тощо). Мимовільна та довільна уяви, їх сутність. Характеристика відтворюючої та творчої уяви. Поняття про мрію. Особливості активної та пасивної уяви.

Аналітико-синтетичний характер уяви. Основні форми синтезування образів уяви: аглютинація, гіперболізація, підкреслення, схематизація, типізація; їх характеристика.

Індивідуальні особливості уяви: змістовність, широта, сила, яскравість, швидкість, дієвість, реалістичність, перевага тих чи інших

видів уявлень; їх розвиток. Відмінність між людьми за ступенем розвитку уяви та за типом уявлень, якими вони оперують. Характеристика ступеня розвитку уяви. Основні типи уяви. Етапи розвитку уяви. Індивідуальний характер розвитку уяви.

Загальне уявлення про творчість. Креативність.

4.12. *Поняття групи в соціальній психології. Психологія великої групи*

Проблема групи в соціальній психології. Визначення поняття групи як суб'єкта діяльності Основні характеристики групи: склад групи, структура, групові процеси, рівень розвитку групи.

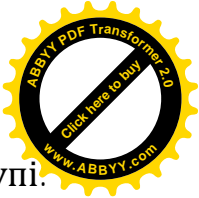
Класифікація груп: за безпосередністю взаємозв'язків (умовні, реальні); за кількісними ознаками (великі, малі); за спільністю діяльності (групи з індивідуально-груповою та взаємопов'язаною груповою діяльністю); за рівнем розвитку (дифузні групи, асоціації, корпорації, колективи). Поняття рівня розвитку групи. Теорія діяльнісного опосередкування міжособистісних стосунків в групі (А.В. Петровський). Характеристика груп різного рівня розвитку за А.В. Петровським. Колектив як група. Стадії та рівні розвитку колективу.

Поняття великої групи. Загальна характеристика великих соціальних груп. Класифікація великих соціальних груп: за характером зв'язку (соціальні класи, етноси, партії, громадські, професійні об'єднання та ін.); за тривалістю існування (тривалі (класи, нації), менш тривалі (мітинги, натовп тощо)); за характером організованості (стихійні (натовп, публіка тощо), організовані свідомо (асоціації, партії тощо)); за доступністю вступу до групи (закриті, відкриті); за керованістю (керовані, некеровані). Стихійні некеровані великі групи. Психологічні явища наслідування, навіювання, зараження в великих некерованих групах. Особливості психології соціальних класів.

Психологічні особливості етнічних груп. Поняття «національний характер» та психологічні особливості українського національного характеру.

4.13. *Проблеми малої групи в соціальній психології*

Загальна характеристика малої групи. Визначення малої групи. Особливості дослідження малих груп. Класифікація малих груп: за опосередкованістю/безпосередністю контактів (первинні і вторинні); за суспільним статусом (формальні, неформальні); за значущістю (референтні, групи членства).

Загальна характеристика динамічних процесів в малій групі. Створення малої групи. Феномен групового тиску. Згуртованість групи як ціннісно-орієнтаційна єдність.

Авторитет, його сутність та походження. Офіційний та неофіційний авторитет.

Лідерство та керівництво в малих групах. Теорії походження лідерства: теорія рис, ситуативна теорія та синтетична теорія. Стиль керівництва та лідерства. Типи лідерів. Стиль керівництва та його чинники.

Інтеграція в групах різного рівня розвитку. Покладання та прийняття відповідальності. Психологічний клімат групи та його складові. Ефективність групової діяльності. Процес прийняття групового рішення.

Психологічні особливості роботи педагога з учнівськими групами. Психологічні аспекти організації спільної навчальної діяльності. Неформальні учнівські групи, їх особливості залежно від віку дитини. Основні типи дружніх співтовариств.

4.14. Психологія міжособистісних взаємин у групі

Багаторівнева структура міжособистісних взаємин. Диференціація в групах і колективах.

Міжособистісний вибір. Соціометрія як спосіб дослідження емоційно-безпосередніх взаємин у середині малої групи за Джоном Морено. Поняття «статус особистості в групі», види статусів. Мотиваційне ядро вибору в міжособистісних взаєминах. Поняття про референтну групу, її характеристика. Поняття референтної групи та референтометрія як експериментальна процедура.

Міжособистісна атракція, загальне поняття. Зовнішні фактори атракції. Внутрішні фактори атракції: фізична привабливість, стиль спілкування, підтримка, схожість. Розвиток стосунків. Етапи розвитку. Фактори стабільності емоційних стосунків. Довірливі стосунки, їх специфіка. Структура і функції довірливих стосунків. їх форми та засоби. Психологічна близькість.

4.15. Соціалізація. Вплив групи на особистість

Поняття про соціалізацію. Фактори соціалізації: мегафактори; мезафактори; мікрофактори; механізми їх дії. Сутність соціалізації. Етапи соціалізації: первинна, вторинна. Вхідження зрілої особистості у групу. Вікова періодизація з позицій соціальної психології.

Поняття про соціальні норми та особливості їх дії в групах різного рівня розвитку. Нормативна поведінка. Девіантна поведінка, її чинники. Соціальні санкції. Соціальна фасілітація: історія дослідження та уточнення поняття. Деіндивідуалізація особистості та «огруплення» мислення. «Соціальне ледарство».

Поняття про конформізм, види конформізму: зовнішній, внутрішній. Конформна поведінка. Класичні експерименти з конформності (С. Аш, М. Шеріф, С. Мілграм). Умови прояву конформності. Проблема альтернативи конформній поведінці у західній та вітчизняній соціальній психології. Нонконформізм – «конформізм навиворіт». Вплив меншості.

4.16. Родина як мала соціальна група

Родина як соціальне та соціально-психологічне явище. Функції родини: виховна; господарсько-побутова, економічна, первинного контролю, духовного спілкування; соціально-статусна, емоційна. Сімейні ролі. Стисла історія розвитку сімейних відносин.

Психологічні проблеми дошлюбних стосунків. Психологія виникнення симпатії: товариство, дружба, кохання. Фактори, що сприяють виникненню інтимних відносин: географічне сусідство, фізична привабливість, подібність, розуміння того, що ми подобаємось. Вплив похвали та послуг на стосунки. Індивідуальні властивості людини, що визначають ступінь привабливості: компетентність, самооцінка, самоповага. Кохання, пристрасть, любов-дружба. Підтримка взаємовідносин. Прихильність, типи прихильності. Нагорода в стосунках. Відповідність (рівна участь) у взаємостосунках. Інтимність, аутентичність та стосунки.

Проблема психологічної сумісності в шлюбі. Сексуальна гармонія. Порушення сімейних відносин. Стилi сімейного виховання та стосунки між поколіннями в сім'ї.

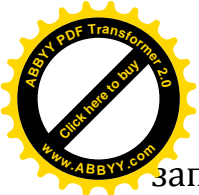
4.17. Спілкування та міжособистісні відносини в системі вчитель-учень

Значущість педагогічного спілкування в навчально-виховному процесі. Комунікативна сторона педагогічного спілкування. Мова вчителя.

Взаємодія вчителя з учнями. Проблеми «педагогічної дистанції» та «педагогічного такту». Конфлікт у педагогічному спілкуванні.

Розуміння вчителем учнів. Перцептивні «бар'єри» та їх подолання. Психологічне походження та прояви суб'єктивізмів вчителів; необхідність

запобігання та подолання суб'єктивізмів у стосунках вчителів та учнів. Розвиток педагогічної спостережливості вчителів.

Розвиток та вдосконалення характеристик ефективного спілкування вчителя з учнями.

4.18. Психологія конфлікту

Поняття конфлікту в психології. Внутрішньоособистісний та соціально-психологічний конфлікт. Психологічна сутність соціально-психологічного конфлікту, його структура. Класифікація конфліктів: за способом розв'язання (насильницькі, ненасильницькі); за сферою прояву (політичні, соціальні, економічні, організаційні); за спрямованістю впливу (вертикальні, горизонтальні); за ступенем виразності (відкриті, приховані); за кількістю учасників (внутрішньоособистісні, міжособистісні, міжгрупові); за потребами (когнітивні, конфлікти інтересів).

Методи дослідження конфлікту. Динаміка конфлікту. Причини виникнення міжособистісних конфліктів. Негативні та позитивні функції конфлікту. Конструктивні та деструктивні конфлікти.

Шляхи конструктивного розв'язання конфліктів. Типові стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях за У. Томасом та Р. Кілменом: співробітництво, протиборство, компроміс, поступка, уникнення. Їх психологічна характеристика та доцільність використання.

Об'єктивні умови, що сприяють профілактиці деструктивних конфліктів. Засоби попередження передконфліктних ситуацій. Оцінка взаємовідносин в групі та виявлення прихованих конфліктів. Засоби впливу «третьої особи» на конфлікт. Засоби саморозв'язання конфліктів. Шляхи розв'язання конфліктів в учнівському та педагогічному колективах.

4.19. Вікова та педагогічна психологія як галузі педагогічної науки: предмет та завдання

Предмет вікової психології. Напрямки вікової психології. Психологія дитинства, психологія підліткового віку, психологія юнацтва, психологія зрілості, психологія похилого віку. Основні проблеми вікової психології як науки.

Методи дослідження вікового розвитку. Основні методи: спостереження, умови та вимоги до його використання; експеримент та його види, особливості проведення. Допоміжні методи: бесіда, анкетування, тести, вивчення продуктів діяльності (аналіз щоденників, листів, мемуарів тощо). Методи дослідження у педагогічній психології та їх специфіка.

Педагогічна психологія як галузь сучасної психології. Напрямки педагогічної психології. Психологія навчання. Психологія виховання та самовиховання. Психологія педагогічної діяльності.

Значення володіння інформацією з вікової та педагогічної психології для вчителів.

Взаємозв'язок вікової та педагогічної психології з іншими галузями психології та педагогікою.

4.20. Концепція психічного розвитку та формування особистості людини

Питання про співвідношення біологічного і соціального впливу на психічний розвиток та формування особистості. Аналіз проблеми психічного розвитку. Концепція рекапітуляції: нормативний підхід до вивчення психіки. Теорія 3-х ступенів розвитку К. Бюлера. Біхевіоризм. Теорії конвергенції двох факторів розвитку. Психоаналітична теорія дитячого розвитку З. Фрейда. Дитячий психоаналіз (А. Фрейд М. Клейн). Епігенетична теорія розвитку особистості Є. Єріксона. Концепція Ж. Піаже про інтелектуальний розвиток дитини.

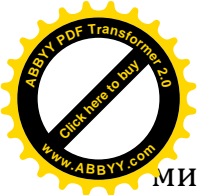
Розвиток людини як процес оволодіння суспільно-історичним досвідом. Історико-культурна теорія розвитку вищих психічних функцій Л. С. Виготського про джерело психічного розвитку, рушійні сили та фактори розвитку. Основні закони психічного розвитку дитини. Нерівномірність, стійкість-пластичність, дивергентність-конвергентність, компенсаторні можливості, сензитивність психічного розвитку. Поняття про сензитивні періоди. Проблема співвідношення процесу розвитку і навчання. Поняття про рівень актуального розвитку та зону найближчого розвитку.

Поняття вікового періоду. Критерії психічного розвитку; соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності, вікові новоутворення, кризи розвитку, закон чергування різних типів діяльності. Основні лінії та напрямки психічного розвитку: розвиток особистості та пізнавальної сфери. Вікова періодизація психічного розвитку дитини. Механізм зміни вікових періодів. Загальна характеристика вікових періодів.

4.21. Дошкільне дитинство, молодший шкільний вік

Сюжетно-рольова гра та її психологічна характеристика. Провідна роль сюжетно-рольової гри в психічному розвитку. Вплив гри на емоційну та вольову сферу Виникнення ієрархії мотивів.

Розвиток пізнавальних процесів: формування наочно-образного

мислення, передумови виникнення довільної уваги та довільних форм запам'ятовування, розвиток уваги. Пізнавальна та афективна увага.

Формування внутрішньої особистої самооцінки як результат розвитку самосвідомості, етичних уявлень, моральних почуттів. Виникнення совісті.

Малювання як передумова оволодіння письмовою мовою. Етапи розвитку дитячого малюнку. Особливості дообразотворчого та образотворчого етапів. Значення малювання для загального розвитку дитини.

Проблема психологічної готовності до навчання в школі. Компоненти психологічної готовності: особистісна, інтелектуальна, соціально-психологічна.

Психічний розвиток і формування особистості молодшого школяра. Характеристика основних показників готовності дитини до школи. Проблеми адаптації першокласників до навчання в школі. Навчальна діяльність як провідний вид діяльності дитини молодшого шкільного віку. Довільний характер навчання. Центральні новоутворення свідомості, які виникають в молодшому шкільному віці.

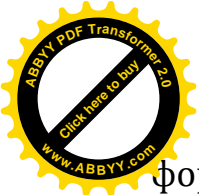
Мотиви навчання, спілкування та поведінки. Особливості пізнавальної діяльності молодших школярів. Динаміка співвідношення навчальної та ігрової діяльності. Умови розвитку мотивації досягнення успіху.

Роль та авторитет вчителя початкових класів. Розвиток довільно-вольової регуляції і формування характеру. Довільна регуляція діяльності у молодшому шкільному віці.

4.22. Підлітковий вік

Загальна характеристика соціальної ситуації розвитку у підлітковому віці та проблема "кризи підлітка". Фізіологічні та психологічні передумови перебудови у підлітковому віці. Провідний вид діяльності та "почуття дорослості" як центральне новоутворення свідомості у підлітковому віці. Підліткова криза та шляхи її подолання.

Психічний розвиток підлітка. Активізація процесу самопізнання. Негативізм, протистояння, пошук цілісного образу себе. Особливості спілкування з дорослими. Процес самоствердження (позитивні та негативні форми). Особливості спілкування з однолітками. Реакція групування. Розвиток самосвідомості. Етапи становлення самосвідомості. Пізнавальні процеси: розвиток інтересів (навчальні та позанавчальні) та

формального мислення, інтелектуалізація та ускладнення роботи пам'яті. Розвиток загальних та спеціальних здібностей.

Психологія агресивної поведінки підлітка.

4.23. Юнацький вік: рання та зріла юність

Поняття про ранню юність. Проблема провідної діяльності у юнацькому віці. Формування ціннісних орієнтацій. Продовження особистісного самовизначення. Психологічні особливості формування професійних інтересів, нахилів. Професійне самовизначення. Особливості розумової діяльності старших школярів, мотиви навчальної діяльності, вибірковість навчальних предметів. Характеристика пізнавальних процесів: розумова самостійність, творчий характер мислення. Міжособистісні відносини старшокласників: дружба, кохання. Моральне самовизначення. Формування світогляду. Стабілізація внутрішнього життя в ранній юності.

Психічний розвиток людини віком від 17 до 22–23 років. Криза 17 років, та шляхи її подолання (орієнтація на продовження освіти або на пошук роботи). Ситуація вибору життєвого шляху. Основні варіанти життєвого шляху: навчання у вузі, пошук роботи, служба в армії, або втеча від суспільства, занурення у кримінальний світ. Центральні проблеми юності: "Хто я?", "Що я хочу?" та "що я можу?". Студентство, як особлива соціально-вікова група періоду зрілої юності.

4.24. Психологія виховання та самовиховання

Психологічні механізми виховання дитини. Фактори та напрямки виховання. Психологічні основи підвищення ефективності виховного процесу.

Організація провідної діяльності як засіб виховання. Завдання виховання у різних вікових періодах. Психологічна характеристика основних засобів виховання.

Дитячий колектив та його виховні можливості.

Психологічні проблеми самовиховання. Мотивація та засоби самовиховання. Особливості самовиховання у підлітковому та юнацькому віці.

Виховання та перевиховання "важких" дітей. Відносність поняття "важка дитина". Об'єктивні та суб'єктивні причини важковиховуваності. Зв'язок проблем виховання з кризовими явищами в розвитку.

4.25. Психологія педагогічної діяльності

Загальна характеристика педагогічної діяльності. Структура педагогічної діяльності. Професіограма педагога.

Структурно-ієрархічна модель особистості вчителя. Здібності в структурі суб'єкта педагогічної діяльності. Характеристика основних функцій і педагогічних умінь. Психологічні вимоги до особистості педагога. Стили педагогічного спілкування та педагогічної діяльності. Поняття про педагогічну майстерність і педагогічну культуру. Психологічні аспекти виявлення, вивчення, узагальнення провідного педагогічного досвіду.

Об'єктивні характеристики професійної педагогічної діяльності. Вимоги до професійної компетентності педагога. Педагогічна культура особистості педагога. Спрямованість особистості вчителі як суб'єкта професійної діяльності. Професійна позиція педагога. Професійно значимі якості особистості педагога. Професійна компетентність педагога. Зміст теоретичної готовності педагога. Практична готовність педагога до професійної діяльності Основи самоосвітньої роботи вчителі. Професійне самовиховання вчителя. Педагогічна майстерність як вершина професійного становлення педагога.

Педагогічний колектив як умова ефективності праці вчителя.

Професійна деформація особистості педагога: прояви, причини засоби запобігання та корекції.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бочелюк В. Й. Педагогічна психологія: навчальний посібник / В. Й. Бочелюк, В. В. Зарицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 248 с.
2. Власова О. І. Педагогічна психологія / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005 – 400с.
3. Возрастная психология: Детство, отрочество, юность: Хрестоматия / Сост. и науч. ред. В. С. Мухина, А. А. Хвостов. – М. : Изд. Цент "Академия", 2003. – 624 с.
4. Ермолаева М. Практическая психология старости / М. Ермолаева. – М. : ЕКСМО, 2002. – 320 с.
5. Кулагина И. Ю. Возрастная психология / Кулагина И. Ю., В. Н. Колюцкий. – М. : Сфера, 2001 – 464 с.
6. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навч. посіб. – 2-ге вид., допов. / П. А. М'ясоїд. – К. : Вища шк., 2001. – 487 с.
7. Немов Р. С. Психология. В 3-х кн. Кн.1. Общие основы психологи / Р. С. Немов. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001 – 688с.
8. Общая психология : Курс лекций для первой степени педагогического образования / Сост. Е. И. Рогов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 448 с.
9. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія : навчальний посібник / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.
10. Практическая психология образования. / Под ред. Дубровиной И. В. – 4-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Питер, 2004 - 592 с.
11. Психология человека от рождения до смерти / Под ред. А. А. Реана – СПб : ПраймЕВРОЗНАК, 2002. – 656 с.
12. Психологія: підручник / Ю.Л . Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гойчарук та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. – 3-тє вид., стереотип. – К. : Либідь, 2001. – 560 с.
13. Савчин М. В. Педагогічна психологія / М. В.Савчин. – К. : Академвидав, 2007 – 424 с.
14. Савчин М. В. Вікова психологія: навчальний посібник / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К. : Академвидав, 2005. – 360 с.
15. Скрипченко, О. В. Психолого-педагогічні основи навчання : навч. посіб. [для викладачів психології і педагогіки, аспірантів, студентів пед. навч. закл. та курсантів військ. училищ] / О. В. Скрипченко, О. С. Падалка, Л. О. Скрипченко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Укр. центр духовної культури, 2005. – 710 с.
16. Ягупов В. В. Вікова психологія: підручник [для студентів вузів] / В. В. Ягупов. – К. : ВК ТОВ "Тандем", 2004. – 649 с.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Основними вимогами якісного оцінювання теоретичних знань студентів є критерії комплексного оцінювання базових дисциплін освітньо-професійного рівня «Бакалавр»:

- теорії фізичного виховання;
- методики фізичного виховання;
- теорії та практики навчання і виховання;
- загальна та соціальна психологія.

Оцінка повинна визначати дійсний рівень знань відповідно до вимог навчальних програм вище зазначених дисциплін.

Під час оцінювання знань необхідно:

- враховувати ступінь засвоєння матеріалу з окремої дисципліни;
- здійснювати індивідуальний підхід;
- застосовувати гласність оцінки.

Усього складено 25 білетів, про чотири питання у кожному: перше – з теорії фізичного виховання, друге – з методики фізичного виховання, третє – з теорії та практики навчання і виховання, четверте – із загальної та соціальної психології. Кожна дисципліна оцінюється окремо, бали сумуються і виставляється середній. Максимально можна набрати 100 балів (за шкалою ECTS). Бали переводяться у національну чотирьохбальну систему оцінювання знань.

Оцінка «відмінно» (90-100 A). Студент вільно володіє навчальним матеріалом. Відповідь логічна і стисла, прослідковано зв'язок практики і теорії. Відповіді на запитання членів ДЕК правильні і повні.

Оцінка «добре» (89-85 B, 84-75 C). Відповідь логічна, достатньо розкрита, проголошена вільно, але є окремі недоліки: порушена послідовність викладення матеріалу, є невідповідність між викладеним матеріалом та прикладами. Відповіді на запитання членів ДЕК в основному правильні, але не досить повні.

Оцінка «задовільно» (74-65 D, 64-60 E). Відповідь в основному розкрита, але є наявні недоліки: нечітко розкрито матеріал, неточно визначені поняття, добір прикладів не завжди доцільний, студент недостатньо точно відповідає, не всі відповіді на запитання членів ДЕК правильні або повні.

Оцінка «незадовільно» (59-35 FX, 34-1 F). Виклад матеріалу нелогічний, непослідовний, поверхневий, безсистемний. Відповіді на запитання членів ДЕК неточні, неповні або взагалі відсутні.

Система нарахування балів

№ пор.	Назва дисципліни	Повнота відповіді	Бали за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
1.	Теорія фізичного виховання	повна частково повна неповна недостатня	90-100 75-89 60-74 35-1	5 4 3 2
2.	Методика фізичного виховання	повна частково повна неповна недостатня	90-100 75-89 60-74 35-1	5 4 3 2
3.	Теорія та практика навчання і виховання	повна частково повна неповна недостатня	90-100 75-89 60-74 35-1	5 4 3 2
4.	Загальна та соціальна психологія	повна частково повна неповна недостатня	90-100 75-89 60-74 35-1	5 4 3 2

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Визначення понять «фізична культура», «фізичне виховання», «спорт», «фізична підготовка», «фізична підготовленість», «фізична реабілітація», «фізична рекреація».

2. Фізична культура як частина культури суспільства. Структура фізичної культури. Соціальні функції фізичної культури, їх характеристика.

3. Історичний характер систем фізичного виховання. Характеристика основ системи фізичного виховання. Науки, які вивчають фізичне виховання і визначають в ній місце теорії і методики фізичного виховання.

4. Характеристика державних і громадських форм організації фізичного виховання.

5. Мета і завдання національної системи фізичного виховання. Соціальні принципи ФВ: всебічний гармонійний розвиток особистості, зв'язок фізичного виховання з трудовою і оборонною практикою, оздоровчого спрямування, їх характеристика.

6. Визначення поняття «фізичні вправи». Вплив фізичних вправ на організм людини. Техніка фізичних вправ, види та частини техніки.

7. Просторові, часові і динамічні параметри рухів, їх характеристика.

8. Освітнє і оздоровче значення фізичних вправ. Класифікації фізичних вправ. Взаємозв'язок фізичних вправ з оздоровчими силами природи і гігієнічними факторами.

9. Методи навчання: строго і не строго регламентованої вправи. Характеристика ігрового і змагального методів, їх позитивне і негативне значення.

10. Методи словесної дії. Функції слова. Різновиди методу наочності, їх характеристика. Вимоги до наочності.

11. Визначити поняття «принципи навчання». Сутність принципу свідомості і активності, напрямки та методичні прийоми його реалізації.

12. Принцип наочності у фізичному вихованні. Види наочності, їх характеристика. Сутність принципу доступності і індивідуалізації.

13. Принцип систематичності. Завдання принципу. Направки реалізації. Його значення при навчанні руховим діям і вихованні фізичних якостей.

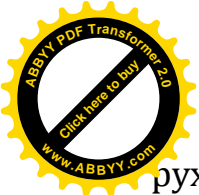
14. Сутність принципу міцності і прогресування. Форми підвищення навантаження.

15. Визначити поняття «рухове уміння». Види рухового уміння. Основні ознаки рухового уміння.

16. Визначити поняття «рухова навичка». Основні ознаки рухової навички. Роль свідомості при формуванні рухової навички. Перенесення рухової навички.

17. Структура навчання рухової дії. Мета і завдання на етапі початкового розучування рухової дії. Направки та методичні прийоми реалізації.

18. Мета і завдання на етапі поглибленого розучування техніки

рухової дії. Стадії реалізації. Помилки і оцінка техніки рухової дії на другому етапі.

19. Мета і завдання на етапі удосконалення рухової дії. Стадії реалізації. Види повторень.

20. Визначити поняття «спритність». Види спритності. Засоби і методи розвитку координаційних здібностей.

21. Визначити поняття «сила». Види силових здібностей. Засоби і методи розвитку силових здібностей. Особливості дихання в період силової підготовки.

22. Визначити поняття «швидкість». Форми прояву швидкості. Засоби і методи розвитку швидкості.

23. Визначити поняття «витривалість». Види витривалості. Стомлення. Методи відновлення при роботі на витривалість. Методи виховання різних видів витривалості.

24. Визначити поняття «гнучкість», «рухливість». Види гнучкості. Фактори, які впливають на розвиток гнучкості. Засоби і методи удосконалення гнучкості.

25. Методика хронометрування і вимірювання частоти пульсу учнів на уроці фізичної культури.

26. Форми організації занять з фізичної культури. Основні ознаки занять урочного типу.

27. Вимоги до сучасного уроку фізичної культури. Попередня і безпосередня підготовка вчителя до уроку.

28. Різновиди позакласної форми організації занять учнів, їх характеристика.

29. Різновиди позашкільної форми організації занять учнів, їх характеристика.

30. Мета і завдання фізичної культури у дошкільному віці. Періодизація вікового розвитку. Віко-статеві та індивідуальні особливості розвитку дошкільнят.

31. Характеристика типової програми з фізичної культури у дитячому садку. Особливості методики розвитку рухів у дітей молодшої, середньої і старшої груп. Форми фізкультурних занять з дітьми дошкільного віку.

32. Характеристика занять урочного типу, ранкової та гігієнічної гімнастики, рухливих ігор та їх значення у дошкільному віці.

33. Мета, завдання фізичної культури дітей шкільного віку. Зміст і структура програми з фізичної культури для учнів 10-11 класів загальноосвітньої школи.

34. Зміст і структура програми з фізичної культури для учнів 1-4 класів загальноосвітньої школи. Особливості методики навчання руховим діям дітей шкільного віку.

35. Зміст і структура програми з фізичної культури для учнів 5-9 класів загальноосвітньої школи.

36. Технологія розробки документів планування і обліку у загальноосвітній школі.

37. Методика проведення контрольних іспитів по визначенні рівня фізичної підготовленості учнів.

38. Педагогічний аналіз уроку фізичної культури.

39. Організаційно-методичні вимоги до проведення фізкультурно-оздоровчої роботи в режимі навчального і подовженого дня школи.

40. Організація і методика роботи з фізичного виховання у таборах різного профілю: оздоровчо-спортивних, праці і відпочинку.

41. Організація і методика проведення фізкультурних занять у сімейному побуті: ранкова гігієнічна гімнастика, фізкультурні хвилинки, повсякденного активного відпочинку у вільний від уроків час.

42. Завдання фізичної культури на різних вікових етапах основного періоду трудової діяльності. Динаміка працездатності і фізичної культури в режимі робочого дня.

43. Методика проведення занять з фізичної культури у фізкультурно-оздоровчих групах та самостійних заняттях з людьми зрілого віку.

44. Організація змагань для людей зрілого віку. Контроль за здоров'ям і фізичною підготовленістю.

45. Мета і завдання фізичної культури у старечому віці. Методичні особливості спрямованого використання засобів фізичної культури.

46. Самоконтроль у процесі занять фізичною культурою людьми похилого і старечого віку.

47. Мета, завдання, організація та методика проведення спортивно-масової роботи в школі.

48. Форми організації спортивно-масової і фізкультурно-оздоровчої роботи в школі.

49. Тренажери та інвентар, які необхідні для організації занять фізичною культурою оздоровчого спрямування серед школярів.

50. Особливості організації та методики проведення фізичної культури на підприємствах.

51. Педагогіка в системі людинознавства, її категорії та джерела розвитку.

52. Методологія та методи науково-методичних досліджень.

53. Особистість: соціалізація, розвиток, виховання. Вікова періодизація, акселерація та ретардація.

54. Особливості фізичного розвитку та виховання школярів різних вікових груп.

55. Сучасні освітні технології.

56. Закономірності та рушійні сили процесу виховання.

57. Зміст та принципи виховання.

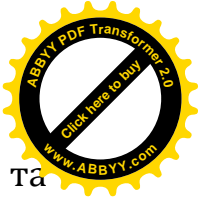
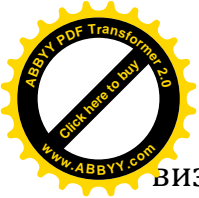
58. Класифікація методів та прийоми виховання, педагогічні умови їх використання.

59. Форми та засоби виховання.

60. Діалектика та фактори розвитку учнівського колективу.
61. Завдання, зміст, шляхи і засоби морального виховання.
62. Громадянське, патріотичне та інтернаціональне виховання.
63. Шляхи, засоби і методи розумового та екологічного виховання.
64. Методи і прийоми навчання.
65. Значення праці в житті людини. Завдання та принципи трудового виховання.
66. Зміст, шляхи, засоби та форми естетичного виховання.
67. Місце і роль сім'ї у вихованні. Форми зв'язку школи і сім'ї.
68. Педагогічні основи діяльності класного керівника та його робота з батьками.
69. Дидактика, її категорії, сутність, актуальні завдання та зв'язок з іншими науками.
70. Сутність процесу навчання, його методологічна основа, оптимізація та інтенсифікація.
71. Закони, закономірності та принципи навчання.
72. Зміст шкільної освіти: сутність, завдання, рівні, компоненти, нормативні документи.
73. Організаційні форми навчання у сучасній школі.
74. Шляхи оптимізації навчального процесу.
75. Керівництво загальноосвітніми навчально-виховними закладами.
76. Психологія як наука, її значення, завдання, принципи, структура і місце в системі наук.
77. Особистість в загальній та соціальній психології. Теорії особистості. Активність – важливіша характеристика особистості: а) сутність активності особистості; б) джерела активності особистості. Мотиви та спрямованість особистості.
78. Діяльність. Поняття про діяльність. Структура діяльності. Оволодіння діяльністю: а) навички; б) вміння. Поняття про поведінку та вчинки особистості. Звички людини. Види діяльності: гра, навчання, праця. Педагогічна діяльність.
79. Емоції та почуття. Загальна характеристика почуттів: а) почуття як відображення дійсності; б) функції та властивості почуттів. Специфіка почуттів людини. Фізіологічна основа почуттів. Емоційні стани та якості особистості. Види почуттів. Вищі почуття, та їх розвиток.
80. Воля. Загальна характеристика вольової діяльності. Воля та її найважливіші особливості. Фізіологічна основа волі. Вольовий акт та його структура. Вольові якості особистості. Формування волі.
81. Темперамент, характер. Поняття про темперамент. Фізіологічні основи темпераменту. Психологічні якості та типи темпераменту. Загальне поняття про характер. Фізіологічна основа характеру. Структура характеру. Основні риси характеру. Проблема типології характеру. Акцентуації характеру. Формування характеру.
82. Здібності. Поняття про здібності. Проблема вимірювання та

визначення здібностей. Природжене та набуте у здібностях. Структура та рівні розвитку здібностей. Формування здібностей.

83. Увага. Поняття про увагу. Фізіологічні основи уваги. Види уваги. Властивості уваги. Розсіяність. Прояви уваги школярів на уроці.

84. Відчуття, сприймання. Поняття про відчуття та сприймання. Фізіологічні основи відчуттів та сприймання. Властивості відчуття. Властивості сприймання. Класифікація відчуттів та сприймання. Індивідуальні особливості відчуттів та сприймання.

85. Пам'ять. Пам'ять та її роль в житті людини. Теорії механізмів пам'яті. Види пам'яті. Процеси пам'яті, та їх закономірності: а) запам'ятовування; б) збереження та забування; в) відтворення. Індивідуальні особливості пам'яті. Типи пам'яті.

86. Мислення, уява. Загальна характеристика мислення. Функції мислення. Теорії мислення. Форми мислення: а) поняття; б) судження та умовиводи. Розумові операції. Види мислення. Уява та її роль в діяльності людини. Зв'язок уяви з мисленням. Фізіологічні основи уяви. Види уяви.

87. Поняття групи в соціальній психології. Психологічні особливості великих груп. Класифікація груп. Основні характеристики груп. поняття великої групи. Особливості психології соціальних класів. Психологічні особливості етнічних груп.

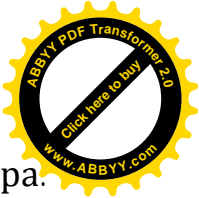
88. Проблеми малої групи у соціальній психології. Визначення малої групи. Процеси інтеграції в групах. Процеси диференціації в групах. Рівні розвитку малих груп.

89. Психологія міжособистісних взаємин у групах. Поняття про міжособистісні стосунки. Статуси особистості в групі. Авторитет та його види. Поняття лідерства. Теорії лідерства. Стили керівництва. Психологічний клімат групи та його складові.

90. Соціалізація. Вплив групи на особистість. Поняття соціалізації. Фактори соціалізації: а) мегафактори; б) мезофактори; в) мікрофактори. Зміст соціалізації. Етапи соціалізації. Соціальні норми. Нормативна поведінка. Соціальна фасілітація. Конформність: а) поняття конформності; б) умови прояву конформності. Вплив меншості. Деіндивідуалізація та групове мислення. Соціальне лідарство.

91. Родина, як мала соціальна група. Родина як соціальне та соціально-психологічне явище: а) функції родини; б) стосунки родинних відносин; в) сімейні ролі. Психологічні проблеми дошлюбних стосунків: а) психологія виникнення симпатії; б) товариство, дружба, кохання.

92. Спілкування та міжособистісні відносини в системі вчитель-учень. Значущість педагогічного спілкування в навчально-виховному процесі. Комунікативна сторона педагогічного спілкування. Мова вчителя. Взаємодія вчителя з учнями: а) проблема "педагогічної дистанції"; б) розподіл ролей; в) конфлікт у педагогічному спілкуванні. Розуміння вчителем учнів: а) перцептивні "бар'єри"; б) суб'єктивізм вчителів; в) розвиток педагогічної спостережливості.

93. Психологія конфлікту. Поняття конфлікту та його структура. Види конфліктів. Стратегії поведінки в конфліктах. Механізми зняття конфліктних ситуацій.

94. Вікова та педагогічна психологія як галузі психологічної науки: предмет та завдання.

95. Концепції психічного розвитку та формування особистості людини. Природньо-біологічні передумови розвитку психіки людини. Соціальний вплив на психічний розвиток людини. Напрямки психічного розвитку. Закономірності психічного розвитку. Вікова періодизація: а) сутність вікового періоду; б) основні вікові періоди; в) механізм зміни вікових періодів.

96. Дошкільне дитинство, молодший шкільний вік. Особливості психічного розвитку немовля. Психологія раннього дитинства. Психічний розвиток дитини у дошкільному віці. Готовність до навчання в школі. Психологічні проблеми, пов'язані з початком навчання в школі. Характеристика діяльності молодшого школяра. Розвиток пізнавальних процесів та мови. Формування особистості молодшого школяра.

97. Підлітковий вік. Загальна характеристика підліткового віку: а) соціальна ситуація розвитку та проблема "кризису підлітка"; б) ведуча діяльність підлітків. Психологія спілкування підлітка та дорослих. Відносини підлітків з ровесниками. Самопізнання та самовиховання підлітків. Особливості навчально-пізнавальної діяльності.

98. Юнацький вік: рання та зріла юність. Загальна характеристика юності. Навчально-професійна діяльність та розвиток пізнавальної сфери. Готовність до самовизначення – центральне новоутворення ранньої юності. Взаємовідношення з дорослими: а) спілкування з батьками; б) спілкування з вчителями. Юнацтво в суспільстві однолітків: а) спілкування у школі та поза нею; б) юнацька субкультура; в) дружба старшокласників. Психосексуальний розвиток та взаємини статей. Девіантна поведінка.

99. Психологія виховання та самовиховання. Психологічні механізми виховання дитини. Психологічні основи підвищення ефективності виховного процесу. Організація ведучої діяльності як засіб виховання. Дитячий колектив та його виховні можливості. Психологічні проблеми самовиховання. Виховання та перевиховання "важких" дітей.

100. Психологія педагогічної діяльності. Структура педагогічної діяльності. Педагогічні здібності. Спілкування вчителя з учнями. Педагогічний такт. Вимоги до мови педагога. Індивідуальні особливості та індивідуальний стиль педагога. Педагогічний колектив як умова ефективності праці вчителя.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗА ОКР «БАКАЛАВР»

1. Загальні положення

1.1. Кваліфікаційна робота виконується на завершальному етапі навчання студента за освітньо-професійною програмою підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр».

1.2. Кваліфікаційна робота є науково-практичною роботою студента-випускника, яка містить актуальні науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати та наукові положення і свідчить про спроможність студента самостійно проводити наукові дослідження в обраній галузі знань.

1.3. До захисту кваліфікаційної роботи допускаються студенти, які успішно виконали навчальний план освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» та пройшли попередній захист у встановленому порядку.

1.4. Кваліфікаційна робота виконується державною мовою, індивідуально кожним студентом і повинна містити титульний аркуш, зміст, вступ, основну частину, загальні висновки, додатки (за необхідності), список використаних джерел.

1.5. У кваліфікаційній роботі необхідно стисло, логічно, точно, послідовно і аргументовано викладати зміст і отримані результати досліджень, обов'язково посилатися на праці авторів і джерела, з яких запозичимо матеріали або окремі результати. За достовірність відомостей, фактичного матеріалу, висновків безпосередню відповідальність несе студент-випускник.

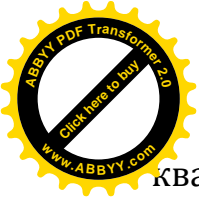
1.6. Два примірники оформленої відповідно до вимог кваліфікаційної роботи подають на кафедру ТМФК не пізніше 5-ти днів до її захисту.

2. Організація виконання кваліфікаційної роботи

2.1. Науковим керівником кваліфікаційної роботи призначають провідного фахівця, який у межах виділених навчальних годин систематично консультує студента, перевіряє роботу, допомагає у підготовці до захисту та надає письмовий відгук.

2.2. Виконання кваліфікаційної роботи проводиться за індивідуальним планом, схваленим кафедрою ТМФК, плани-проспекти кваліфікаційних робіт подаються у жовтні поточного навчального року і розглядаються на засіданнях випускових кафедр не пізніше 15 жовтня поточного навчального року.

2.3. Студент протягом двох тижнів після затвердження теми повинен погодити з науковим керівником індивідуальний план виконання

кваліфікаційної роботи, дотримуватись його, самостійно опрацювати та систематизувати бібліографічні джерела з досліджуваної проблеми; організувати та виконати експериментальну частину роботи, звітувати про хід виконання роботи на кафедрі, своєчасно подати на розгляд кафедри якісно оформлену кваліфікаційну роботу.

2.4. Попередній захист кваліфікаційної роботи відбувається на засіданні кафедри ТМФК не пізніше ніж за місяць до початку роботи державної екзаменаційної комісії (ДЕК). За результатами передзахисту вирішується питання про допуск студента до захисту кваліфікаційної роботи перед ДЕК та призначається рецензент.

2.5. Для рецензування кваліфікаційної роботи залучаються провідні фахівці-викладачі кафедр ІФК, які після детального аналізу кваліфікаційної роботи не пізніше ніж за 7 днів до захисту надають письмову рецензію (у 2-х примірниках) завірену в установленому порядку.

2.6. За умов не допуску студента до захисту кваліфікаційної роботи (згідно рішення кафедри), випускник має право складати державні екзамени на загальних умовах.

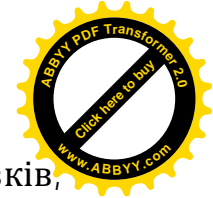
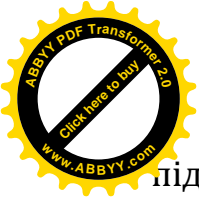
2.7. За умов отримання студентом незадовільної оцінки, або відсутності студента під час захисту (на державних екзаменах) без поважних причин він відраховується з університету, і йому видається академічна довідка. За умови поновлення ДЕК визначає форму державної атестації: державні екзамени, повторний захист (не раніше ніж на наступний рік, але не пізніше трьох років після відрахування) кваліфікаційної роботи з доопрацюванням або за новою темою, визначеною у встановленому порядку.

2.8. За умов відсутності студента під час захисту з поважних причин ДЕК може перенести дату захисту кваліфікаційної роботи протягом поточного календарного року, але не пізніше нового календарного року.

3. Структура кваліфікаційної роботи

3.1. Титульний аркуш кваліфікаційної роботи повинен містити назву відповідного міністерства, вищого навчального закладу, структурного підрозділу (інституту, кафедри), де виконана робота; прізвище, ім'я, по батькові автора; назву роботи; шифр і найменування напряму підготовки; освітньо-кваліфікаційний рівень; науковий ступінь, учене звання, прізвище, ім'я, по-батькові наукового керівника; місто і рік.

3.2. Зміст подається на початку кваліфікаційної роботи, у якому зазначаються найменування та номери початкових сторінок усіх розділів,

підрозділів, зокрема вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел.

3.3. Вступ кваліфікаційної роботи розкриває актуальність і стан розробки наукової проблеми, що досліджується та її значущість, підстави і вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження. Повний перелік компонентів вступу подається у такій послідовності: актуальність, мета, завдання роботи, методи дослідження, практичне значення одержаних результатів.

3.4. Основна частина кваліфікаційної роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожний розділ починають з нової сторінки. У кінці кожного розділу формулюють висновки із стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів.

3.5. У розділах основної частини подають виклад загальної методики і основних методів досліджень, експериментальну частину, відомості про проведені теоретичні і/або експериментальні дослідження, аналіз і узагальнення результатів дослідження.

3.6. В окремому підрозділі, як правило, обґрунтовують вибір напрямку досліджень, наводять методи вирішення завдань і їх порівняльні оцінки, розробляють загальну методику проведення дослідження. У другому розділі може бути представлена авторська експериментальна методика, або модель або технологія тощо.

3.7. У наступному розділі викладаються результати аналізу отриманих даних, підтверджується достовірність одержаних результатів, їх порівняння з аналогічними результатами інших дослідників.

3.8. У загальних висновках викладають найбільш важливі наукові та практичні результати, отримані в роботі, обґрунтовують їх достовірність. Висновки формулюються відповідно до завдань.

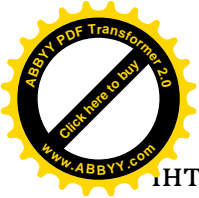
3.9. До додатків доцільно включати допоміжний матеріал: проміжні математичні доведення, формули та розрахунки; таблиці допоміжних цифрових даних, протоколи, акти впровадження, інструкції та методики, опис алгоритмів і програм вирішення задач на ЕОМ, допоміжні ілюстрації (анкети, рисунки, фотографії, таблиці, протоколи).

3.10. Список використаних джерел слід розміщувати в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків.

4. Обсяг і правила оформлення кваліфікаційної роботи

4.1. Кваліфікаційну роботу набирають на комп'ютері і роздруковують на принтері з одного боку аркуша білого паперу формату А4 через 1,5

інтервали комп'ютерного набору тексту до 30 рядків на сторінці, 14 кеглем, допускається подання таблиць та ілюстрацій на аркушах формату А3.

4.2. Обсяг основного тексту кваліфікаційної роботи має становити для гуманітарного напрямку – 40-60 сторінок. Поля повинні бути таких розмірів: ліве – 30мм, праве – 15мм, верхнє і нижнє – по 20мм.

4.3. Текст основної частини кваліфікаційної роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин кваліфікаційної

роботи: «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ», «ВИСНОВКИ», «ДОДАТКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ» – друкують великими літерами симетрично до набору. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою.

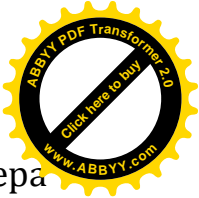
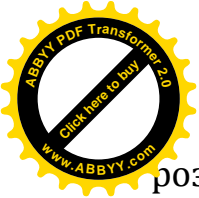
4.4. До загального обсягу кваліфікаційної роботи не входять додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Однак всі сторінки зазначених елементів роботи підлягають суцільній нумерації.

4.5. Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, рисунків (діаграм), таблиць, формул подають арабськими цифрами. Першою сторінкою кваліфікаційної роботи є титульна, яка включається до загальної нумерації сторінок роботи. На титульній сторінці номер не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

4.6. Такі структурні частини кваліфікаційної роботи, як зміст, вступ, висновки, список використаних джерел не мають порядкового номера. Всі сторінки, на яких розміщені згадані структурні частини роботи, нумерують звичайним чином. Не нумерують лише їх заголовки. Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ». Після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу.

4.7. Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку наводять заголовок підрозділу. Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів

розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад: «1.3.2.» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку наводять заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка. Підпункти

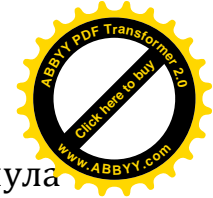
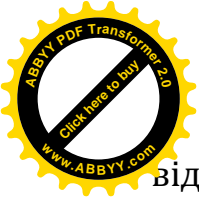
нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти. За умови наявності заголовка його оформлюють курсивом нежирним кеглем.

4.8. Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) і таблиці необхідно подавати в кваліфікаційній роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, розміщені на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок. Таблицю, рисунок або креслення, розміри якого більше формату А4, враховують як одну сторінку і розмішують у відповідних місцях після згадування у тексті або в додатках. Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках.

4.9. Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад: Рис. 1.2 (другий рисунок першого розділу). Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розмішують послідовно під ілюстрацією. Якщо в розділі роботи подано одну ілюстрацію, то її нумерують за загальними правилами.

4.10. Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розмішують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2» (друга таблиця першого розділу). Після цього назва таблиці. Якщо в розділі кваліфікаційної роботи одна таблиця, її нумерують за загальними правилами. Якщо частина таблиці переноситься на іншу сторінку, слово «Таблиця» і її номер вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть: «Продовж, табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовж, табл. 1.2».

4.11. Формули в кваліфікаційній роботі (якщо на них є посилання в тексті) нумерують у межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Нумери формул пишуть біля правого поля аркуша на рівні

відповідної формули в круглих дужках, наприклад: (3.1) (перша формула третього розділу).

4.12. Під час написання кваліфікаційної роботи студент повинен посилатися на джерела, включені до бібліографію за текстом. Після згадування про них у квадратних дужках вказують номер, під яким вони зазначені в переліку, наприклад, [13] або [13, с. 9]. Якщо ж посилаються на кілька джерел, між ними ставиться крапка, з комою, наприклад, [6; 12]. При посиланні на розділи, підрозділи, пункти, підпункти, ілюстрації, таблиці, формули, рівняння, додатки зазначають їх номери, зокрема: «у розділі 2», «відповідно до 2.3.4», «за формулою (3,1)», «у рівнянні (1.2)», «у додатку Б», «утабл.1.2». У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації потрібно вказувати скорочено слово «дивись» (див.).

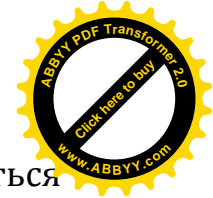
4.13. Додатки оформлюють як продовження кваліфікаційної роботи на наступних її сторінках, розміщуючи їх у порядку посилань на них у текст і роботи. Кожний додаток починається з нової сторінки. Він повинен – мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично тексту, сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток» і велика літера, що позначає додаток, наприклад, додаток А. Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, Ъ, Ь.

4.14. Список використаних джерел містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після додатків. До бібліографічного опису вносять закони України, Укази Президента України, постанови виконавчих і розпорядчих органів, статті, монографії, матеріали Інтернет тощо. Відомості про джерела включені до списку, необхідно подавати з обов'язковим наведенням назв праць відповідно до чинних вимог ВАК України.

5. Порядок захисту кваліфікаційної роботи

5.1. Порядок захисту кваліфікаційних робіт встановлюється «Положенням про державні екзаменаційні комісії» і відбувається на засіданні Державної екзаменаційної комісії відповідно до списків студентів, допущених до захисту, оприлюднених не пізніше ніж за 5 днів до дати захисту.

5.2. Дата захисту визначається графіком навчального процесу і засідань Державних екзаменаційних комісій, що затверджується ректором, і доводиться секретарем ДЕК до відома голови, членів ДЕК, студентів.

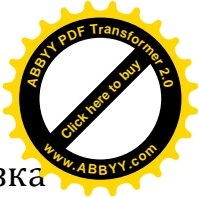
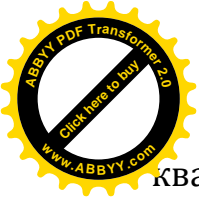
5.3. До ДЕК, перед початком захисту кваліфікаційних робіт подаються такі документи: зведена відомість про виконання студентом навчального плану і отримані ним оцінки, кваліфікаційна робота з відгуком наукового керівника та рецензією фахівця відповідної кваліфікації, індивідуальний навчальний план студента. Можуть бути представлені інші матеріали, що характеризують наукову і практичну цінність виконаної кваліфікаційної роботи.

5.4. Захист кваліфікаційної роботи відбувається за участю не менш як половини складу ДЕК з обов'язковою присутністю голови комісії. Під час захисту ведеться протокол засідання ДЕК. Процедура захисту складається з представлення головою ДЕК кваліфікаційної роботи та теми дослідження, доповіді студента, відповідей на запитання голови і членів ДЕК, інших осіб, які присутні на захисті, відповідей студента на зауваження рецензента. За умов відсутності рецензента і/або наукового керівника зміст рецензії і відгук наукового керівника оголошує секретар ДЕК. Загальний час захисту не повинен перевищувати 25 хв. на одного студента.

5.5. Час виступу студента із презентацією результатів роботи на засіданні ДЕК не повинен перевищувати 10 хв. Виступ має бути стислим, конкретним, з використанням ілюстративного матеріалу – слайдів, плакатів, додаткового матеріалу. У доповіді студент має розкрити актуальність теми, мету, завдання та методи дослідження, структуру роботи, основні положення змісту, отримані результати дослідження, висновки роботи. У доповіді необхідно наголошувати, що саме є самостійним доробком студента.

5.6. Оцінка кваліфікаційних робіт проводиться за чотирибальною шкалою на основі результатів захисту роботи, рецензії та відгуку наукового керівника. Оцінка за кваліфікаційну роботу не перескладається. У процесі визначення оцінки враховується: змістові аспекти роботи (актуальність, якість аналізу наукових джерел, реальні практичні рекомендації, ступінь самостійності в аналітичній та експериментальній роботі, відповідність оформлення вимогам), якість захисту роботи (уміння стисло й чітко викласти результати дослідження, захищати свої думки, погляди, загальний рівень підготовки студента та представлення презентації). Результати захисту кваліфікаційних робіт оголошуються у день проведення державного іспиту після оформлення протоколів ДЕК.

5.7. Рішення ДЕК щодо оцінки знань, виявлених під час підготовки та захисту кваліфікаційної роботи, а також присвоєння випускникові

кваліфікації та видання диплома про освіту державного зразка приймається ДЕК на закритому засіданні відкритим голосуванням більшістю голосів членів комісії, що брали участь у засіданні. За однакової кількості голосів – голос голови є вирішальним. ДЕК приймає рішення про присвоєння кваліфікації кожному студенту окремо.

6. Зміст відгуку наукового керівника і рецензії на кваліфікаційну роботу

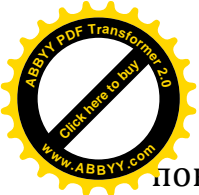
6.1. У відгуку наукового керівника повинні бути відображені обґрунтування актуальності теми та її наукове і практичне значення; ставлення студента до роботи в процесі її виконання, його виконавська дисциплінованість, сумлінність, ступінь самостійності, творчості та ініціативності під час вирішенні завдань, пов'язаних з виконанням кваліфікаційної роботи, вміння студента працювати з науковою літературою, його здатність узагальнювати матеріали і робити логічно обґрунтовані висновки, можливість рекомендувати кваліфікаційну роботу до захисту.

6.2. У рецензії висвітлюються питання актуальності теми, її відповідності профілю підготовки випускника, указується на відповідність змісту роботи темі дослідження, повнота та глибина розробки запланованих завдань, ступінь теоретичної та практичної підготовленості студента, грамотність та логіка і послідовність викладення матеріалу, обґрунтованість висновків, якість оформлення роботи. У кінці рецензії наводиться загальна оцінка кваліфікаційної роботи, яку рекомендує рецензент за чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

7. Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи

Оцінка «відмінно» (90 - 100 А). Кваліфікаційна робота виконана і оформлена відповідно до вимог, містить елементи наукової новизни, має практичне значення, доповідь студента логічна і стисла, проголошена вільно, зі знанням справи, відгук і рецензія позитивні, відповіді на запитання членів ДЕК правильні і повні. На можливі зауваження рецензента відповіді обґрунтовані.

Оцінка «добре» (89 - 85 В, 84 - 75 С). Тема кваліфікаційної роботи розкрита, але наявні, окремі недоліки: структура не повністю відображає зміст, є невідповідність між завданнями та висновками, окремі зауваження в рецензії та відгуку, доповідь студента логічна, проголошена вільно. Відповіді на запитання членів ДЕК в основному правильні, але не досить

повні, оформлення роботи в межах вимог. Відповіді на можливі зауваження рецензента недостатньо обґрунтовані.

Оцінка «задовільно» (74 - 65 D, 64 - 60 E). Тема кваліфікаційної роботи в основному розкрита, але наявні недоліки змістового характеру: нечітко сформульована мета роботи, зміст має виражений неточний характер, добір інформаційних матеріалів не завжди доцільний, рекомендації обґрунтовані непереконливо, рецензія і відгук містять окремі зауваження, на які студент недостатньо чітко відповідає, не всі відповіді на запитання членів ДЕК правильні або повні. Є зауваження до оформлення кваліфікаційної роботи.

Оцінка «незадовільно» (59 - 35 FX, 34 - 1 F). У кваліфікаційній роботі не досягнуто поставленої мети. Основні завдання не розв'язані. Виклад матеріалу у розділах нелогічний, непослідовний. Відсутній критичний огляд сучасних літературних джерел. Аналіз виконаний поверхово, безсистемно. Оформлення роботи не відповідає встановленим вимогам. Відповіді на запитання членів ДЕК неточні, неповні або взагалі відсутні.

Навчальне видання

**Програма державного екзамену з теорії і методики фізичного
виховання та психолого-педагогічних дисциплін
за професійним напрямом 6.010201 «Фізичне виховання» та рівня
підготовки бакалаврів**

**Укладачі: Людмила Іванівна Прокопова
Тетяна Олександрівна Лоза**

Суми: СумДПУ, 2011
Свідоцтво № 321 від 02.11.2000

Відповідальний за випуск **А. А. Сбруєва**
Комп'ютерний набір **Л. І. Прокопова**
Комп'ютерна верстка **Ю. С. Нечипоренко**

Здано в набір 18.12.10. Підписано до друку 24.01.11.
Формат 60x84/16. Гарн. Cambria.
Друк. ризогр. Папір друк.
Умовн. друк. арк. 5,1. Обл.-вид. арк. 4,9.
Тираж прим. 300. Вид. № 13

Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка
40002, Суми, Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ ім. А.С.Макаренка